

ROTT JÓZSEF

*Káin és Ábel**Az önmegtartó felelősségvállalásról*

ELŐLJÁRÓBAN

Mostohább sors kevés juthatna osztályrészünkül tudatosan vállalt életpályákról beszélve, mint a közösségi értékek iránt fogékony írökként. Nem mintha valaha is diadalmas tevékenység lett volna a szavak által szolgálni. Ezt bizonyára tudja, aki hasonló szerepet vállal, panaszkodnunk már ezért sem illik. De beszélünk, amennyire sorsunk összefügg az általunk képviselt egésszel, olykor muszáj.

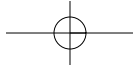
Posztmodern korunk rendező dinamikái és a mögöttük meghúzódó moderátorok immár nem kényszerülnek közéleti, politikai hajtóvadászatot rendezni a szellem emberei ellen, mint mondjuk a Horthy-korszakban. Nem szükséges számukra, hogy a szocialista kultúrpolitika mintájára a tűrés-tiltás-támogatás háromszögletű ketrecébe gyömöszöljenek bennünket.

Az ősz mester szabadon kilincselhet az értékmentéshez, az eszme életben tartásához szükséges támogatásért, kérhet és érvelhet. A valós énjüket csak a színpalak mögött vállaló hatalomgyakorlók lenézéssel, olykor szánalommal fordulnak feléje.

Más korban, más viszonyrendszerben élünk. Más ingerek, más hatások határozzák meg az életünket. A tömegtájékoztatás, a tömegcikk és a tömegkultúra zúzókövei között őrlődünk. Látszólag mindig kapunk, mégis egyre több a hiányérzetünk. Egy termékreklám önmagában ártatlan ajánlat, ám a ránk zúduló milliárdnyi figyelemkeltéssel, felszólítással összegződve már merőben más hatást fejt ki: az önnön jelentőségét eltúlozva, aránytalanul, hazugul nehezedik ránk.

Az irdatlan mennyiségek kultuszát éljük. A reklámok viszonyulási formákat, viselkedésmintákat égetnek a tudatunkba a naphosszat villódzó képek által. A behízelgő hangok, a negédes sugallatok mind-mind ugyanazt kérik tőlünk: a befolyásolhatóságot. Az önállótlanyságot. Mintha Odüsszeusznek énekelnének a szirének. Csakhogy Odüsszeusz...

A ma emberében viszont óhatatlanul fogyasztási kényszer alakul ki. Minél bizonytalanabb valaki a kulturális és morális értékeiben, annál könnyebben manipulálható és kondicionálható. Annál könnyebben válik kiszolgáltatottjává az asszimiláló erejű tömegáramlatoknak. Amely áramlatok – a fogyasztási szokásainál fogva – lépésről lépésre megváltoztatják az életvitelét, felőrlik a hagyományait, szétzilálják az emberi kapcsolatait.

Látszólag gáttalanul tehetjük, amit csak akarunk, ám ha valaki valóban szabad ember módjára a józan észére és a tiszta érzéseire hagyatkozik, netalán az értékei szerint cselekszik, menten visszatetszést kelt. A szabadelvű harsányság céltáblájává válik.

Magam, aki az államszocializmus rácsos, vasajtós intézményeiben alakítottam ki védekező stratégiáimat, kisebb megingásokkal, mindeddig ellenálltam. Nem úgy, mint a civil lakosság azon része, amely a nélkülözéssel, önmegtartóztatással leélt évtizedek után nem akar mélyebb rendező elvet, irányító szándékot, befolyásoló személyeket feltételezni a közös és a személyes sorsunk rosszra fordulása mögött. A szabad értékválasztás a bőség diadalaként kívánja megélni önnön pusztulását. Így nevel gyereket a kereskedelmi televíziók, rádiók háttérzajában, így viselkedik társaságban, féktelenül és túlfűtötten, mintha az lenne a mindennapok sava-borsa, hogy mekkora lármával, tettetett élénkséggel tudunk a végzetünk felé sodródni.

Mondhattam, amit akartam, legföljebb nem volt, aki meghallgasson. Dolgozhattam, amennyit bírtam, csak épp nem járt érte javadalom. Semmibe vettem az érzéseim, az értékeim okán. A közösségeim tagjaként. Ugyanakkor – persze a modernitásnak nevezett nemzetromboló, sorsrontó elbánásra jellemző személytelenséggel – szívósan igényt tartanak rám a háttérben meghúzódó moderátorok, pártideológusok hús-vér valóm megannyi más kiterjedésénél fogva.

Ez a kisajátító, szabályozó magatartás, amelyet most éppen a balliberalizmus köntösébe bújtat a honi, történelmileg folytonosnak látszó zsarnokság, ez mozgósítja bennem azt a többletet, amely a korszellem ellenében haladó, önálávető emberi és írói hozzáálláshoz, más szóval elkötelezettséghez szükséges.

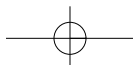
Valamint az önbecsülésem megőrzéséhez.

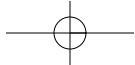
I.

AZ IRODALOM, MIKÉPPEN ÍRJA SORSOM

Ekként gondolkodtam a zsarnokságról és az irodalomban rejlő különös lehetőségről hús esztendeje is, amikor írásra adtam a fejem az önkifejezés kezdetleges szintjén. Olvasmányélményeim már ifjúkoromban meggyőztek róla, hogy a világ-irodalom leírt minden vételezhető benyomást, sugallatot, érzést és gondolatot az élet helyes értelmezéséhez. Ezzel együtt megfogalmazott számtalan, történelmi kortól és helytől független – vert, kilátástalan élethelyzetre is érvényes –, önmegtartó emberi hozzáállást, egészen a tiszta, építő jellegű helytállásig.

Mi más lehetne alkalmasabb e feladatra az irodalomnál? Hiszen a nyelv a legkifinomultabb összekötő kapocs egyén és egyén, egyén és közösség viszonyában. Ezen túlmenően az irodalom stiláris, esztétikai rendszerei még tágabb lehetőséget adnak a megértéshez. Magában hordozza a tudatunk által birtokolható legtisztább való megértésének és felmutatásának módját. Egyszerre képes megszólítani, mozgósítani az ösztöneinket, az érzéseinket, csakúgy a racionális, a gondolkodó énünket, valamint a képzelőerőnket. A bonyolult összhatás az emberiség legtisztább,

legmagasabb szintű szellemi szintézise. Az általa megszerezhető tudás vezet az elvont gondolkodás, az empátia, a fejlettebb, árnyalt erkölcsiség, a többrétegű közösségtudat és felelősségérzet világába. Ha erre a teljességre törekszem, miféle hátrányom származhat belőle? Ki árthat nekem?

Mosolyt fakasztó felfogás. Az életbe vetett hitem mondatta velem, mintsem a tapasztalataim. Idegenül mozogtam az államszocializmusban. Alig kapiskáltam a működése mikéntjét. Csak azt tudtam, megfizet érte, aki hibázik. Huszonévesen túl voltam mindenem, amin az ember a testi csonkolás, az elektrosokk és a besúgóvá avatás kivételével a hetvenes-nyolcvanas években áteshetett. Még azt is nehéz lett volna hirtelenjében eldöntennem, hogy a saját múltamból mihez ragaszkodjam.

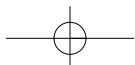
Tiszta szívvel játszhattam írói mindent vagy semmit.

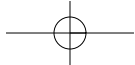
Alexa Károly írta rólam 1989-ben a *Hitel*ben, az első novelláim felvezetésében: „...így csak az igazán nagyok vagy az igazán nagyokra nézők...” Valóban. Az elődeimet a világirodalomból választottam, érzelmi alapon. Az orosz klasszikusokat és a társadalmi fejlődés, ezzel együtt az elmondható által is messze előttünk járó modern amerikai prózaírókat: Faulkner, Philip Roth-ot, Henry Millert, Joseph Hellert és sorolhatnám. Megannyi etnikai, kulturális véglet, melyek markáns alkotói hasonlóságokban nyernek feloldást. A megéltség vállalásában, az ábrázolás, az önkifejezés merészségében.

Az otthonosságérzetemet viszont Mikszáthnak köszönhettem. Olykor Tömörkénynek, Tersánszkyknak, Tamási Áronnak. A számomra szürke betonként összetömrődő újabb magyar próza tömbjén Sarkadi, Ottlik és Galgóczi Erzsébet robbantottak réseket. Rejtező dinamikáit, összefüggéseit mutatva meg a politikai álság és a cenzúra által teremtett valónknak. Alkotói életsorsuk, a személyes vonzódás mélyebb regisztereiben, egyúttal sejtésemre adták a kihívás tétjét. Az ősz Ottlik mindentudó nyugalmával: távoli talány. A teljes vereség Sarkaditól, félreérthetetlen, azonnal vételezhető üzenet.

Írás közben és a hétköznapiakban, fővárosi panellétem tipródásában, gyakran gyötört egy hasonló végzetérzés, ami nem akart felismeréssé tisztulni bennem. Tudatlan, érzelmi megütközésből fakadó, önsorsrontó elhárítása egy letisztításra érdemes benyomásnak, mondom a mai eszemmel. Ha a képszerű megtestesülésére emlékszem vissza: mintha a tárgyak, az emberek, a jelenetek a formájuktól elütő árnyékot vetnének. Kinek feketébb, kinek halványabb az árnya ebben a torz árnyéklétben. Ki a maga kicsinységével is árnyékba taszít másokat, kinek árnya sincs. Ennél is visszatetszőbb, hogy mindez senkit sem zavar. A mély vonású arcok merevek, eltökéltek. Mindenki mondja a magáét. Mintha csakugyan a kimondott szavak számítanának, noha a megindulásainkat és megtorpanásainkat az árnyak szabályozzák.

Ma már egyértelműbben fogalmaznék: mindenki mondhatta végre, amit akart, miközben hús-vér lénye milliárdnyi ingerületével, megnyilvánulásával görcsösen ragaszkodott a közösen megteremtett, a nagyvilágtól eltérő, sajátos valóságunkhoz. Prózaírodalmunk pedig, akarva-akaratlan, ezen árnyéklét-sztereotípiák szintjén közvetített a civil lakosság és zsarnokai között. Vagy megbújt a maga bel-

terjes, intim világában, mint a posztmodern vonulat. Homályos utalások, többértelműség – csupa pótcselekvés, kényszerűség.

Szerződést kötöttem a Szépirodalmi Könyvkiadóval az első kötetemre, rendszeresen közölt a *Hitel* és az *Új Írás*, másutt is elfogadták a prózám. Hangsúlyozom: elfogadták mint szellemi teljesítményt, tisztességgel elvégzett munkát, ugyanakkor a kiutalt honoráriumokkal, akár a többi szerzőt, az átlagjövedelmekhez képest csúnyán alábecsültek. Gyakorlottan. Széttárt karral, érzelmektől megfosztott beletörődéssel.

Mindezt az alulfizetésből fakadó sajátságos, s ahogy látni fogjuk, társadalmi jelentőségűvé duzzadó bonyodalom miatt vagyok kénytelen rögzíteni. A pszichológia kognitív disszonanciaként emlegeti ezt a hamis belső meggyőződéshez és a vele társ önértékelési zavarhoz vezető jelenséget. Minél kisebb az egyén megbecsülése az elvégzett feladatért, annival több belső meggyőződést told hozzá az egójában, hogy az általa kívánatos társadalmi elismertség szintjén hihesse önmagát. Ez a lázas belső önegyensúlyozás sugárzik ki az indulatoktól terhes, irracionális megnyilvánulások formájában. Ez a magatartás szítja és tartja fenn az érték- és érdekkülönböző humán értelmiségi csoportok közötti feszültséget, amely feszültség a történelmi sérelmek felemlégetésekor, tabuk megsértése esetén a közéletet felkorbácsoló, elfogadhatatlan hangnemű és hevességű perpatvarokba torkollik.

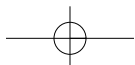
Akkoriban nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget az alamizsnaszerű javadalmazásoknak. Ahogy a fel-felparázsló verbális eszmeháború is inkább elretentett, mintsem a mélyebb megértés felé vitt volna. S éppen ez a sajátos magyar fájdalomgóc örökkévalóságának a másik titka: közeledj feléje bármekkora tapintattal, biztos, hogy vérző sebekkel fogsz megfutamodni.

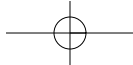
A további megszorításokkal, életnehezítő posztulátumokkal csak utóbb, apránként ismerkedtem meg. Mire kitartó munkával, megromló személyes kapcsolatokkal, elszagगतott rokon kötelékekkel és évekkal az életemből végleg elköteleztem magam az irodalom mellett.

Maholnap feledésbe merülne: írói indulásom idején szüntették meg a napilapok vers- és prózamellékletét, akkor szakadt el az irodalomtól a színházi élet és a mozifilm. Tévjáték mutatóba ha készült. Mostohatestvérünk, az elektromos média mind harsányabbá és rámenősebbé vált. Ha a pótcselekvés szintjén is, de kitöltötte az információéhes lakosság ráérő idejét. Egy maradt makacsul: a támogatottság esetlegessége, továbbá a honoráriumok megalázóan alacsony volta.

Ha már úgyis képszerűen jelenítettem meg az életünket meghatározó, jóérzéssel és ép ésszel vételezhetetlen dinamikákat, a mélyben dúló hatalmi játszmákat, egy ideig még maradok a hasonlatnál. A hús-vér létünkre delejesen rávetülő árnyerők leírásánál.

Mind több szorongást keltő, félelmet ébresztő árnyék esett rám. Legtöbbjéről azt sem tudhattam, kitől, kiktől vagy mitől származik. Azt viszont nem lehetett nem észrevennem, hogy akire ennyi árnyék vetül, olyan sötétben találja magát,

ahonnan ő ugyan még látja a világot, ám őt legföljebb azok tapinthatják, akik sorsközösséget vállaltak vele.

Ki a vidékit, ki a nincstelent látta bennem. A kellemetlent, a betolakodót. Juhász Ferencnek, Kis Pintér Imrének, Mányoki Endrének, Nagy Gáspárnak, Száraz M. Györgynek kellett lenni ahhoz, hogy akár a szövegeimből is meglássák valós énem. Komlón munkakerülőnek, félnótásnak tartottak. Elsőként az önnön árnylétével viaskodó apám fordult ellenem, aztán mások is a nézeteim, a vállalásom okán.

Egyetlen hatékony védekezési mód állt volna a rendelkezésemre, az elfordulás. Ha megteszem, a saját világomnak fordítok hátat. Kockára téve általa mindent. Hiszen a megismerés és megértés az esetemben kizárólag érzelmi úton, az átéltség folytán következhetett be. Ez a hol megbélyegzettségnek, hol kirekesztettségnek gondolt többszörös kívülállás vezetett el a *Megszállók és megszállottak* ciklus megírásához. A hatalmi erők között vergődő egyén lélekrajzának megfogalmazásához.

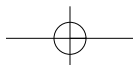
A *Zsord* című novella heves vitákat váltott ki a körömben. Senki sem maradt közömbös iránta. Bár visszagondolva, inkább tarthatták bizarr (szeméttelapi) kiruccnásnak, mintsem megélt érzések tárgyiasításának. A közös kérdés így fogalmazható meg: lehet- és érdemes-e ily módon és mértékben árnyalni a kiszolgáltatottságában támaszért csetlő-botló egyén halálközeli létélményét?

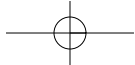
Elbeszélésről elbeszélésre közeledtem a mához, magunkhoz.

Rá kellett ébrednem, hogy messze túlértékeltem az idősebb nemzedéket, amikor tudatosságon alapuló emberi tartást feltételeztem a magabiztossága láttán. Szó sem lehetett az esetükben történelmünk feldolgozottságáról, letisztult bölcsességről, amely az élhetőbb jövő felé közelít. Önbecsülésük az egypárti hatalom mint külső erő által jóváhagyott, megerősített szerepükből táplálkozott. Minél szervezettebb, beszabályozottabb életre kényszerült valaki az államszocializmusban, annál erősebb és egyben irreálisabb nosztalgiákat kezdett táplálni a felmerülő nehézségek kapcsán az egypárti diktatúra iránt, s ezzel arányosan annál több ellenérzést az épülő demokráciával szemben. Infláció, növekvő munkanélküliség, kettétört emberi sorsok – velejárói a piacgazdaságba való átmenetnek. Az általuk gerjedő indulatok mégis mind-mind a múlt felé sodorták az országot. A kétkezi munkások többsége ugyanezzel az elvonatkoztatni képtelen, konkrét gondolkodással a jobboldali politika rovására írta munkahelye elvesztését, noha a gyárakat, ipari üzemeket a szocialista érdekeltségi körök privatizálták a saját hasznukra. Az évtizedek alatt beljük sulykolt gyűlölet átsegítette őket a morális kételyeken. Noha jószerével annyit vethettek a jobboldal szemére, hogy nem tudott és talán nem is akart a nyelvükön kommunikálni. (Ezt a jobboldali hiányosságot egyébként még többször kénytelen leszek szóba hozni más események kapcsán.)

A rohamosan mélyülő morál- és értékhiátus felbátorította a zsarnokaikat, akik kényelmetlenül feszengtek a parlamentben, ellenzéki pozícióba szorulva. Ám ha valakik, ők értenek az indulatok szításához. A manipuláláshoz. S ehhez megkaptak a médiától minden támogatást. Ismét a zsarnoki viszonyrendszer oda-vissza ingerületei határozták meg a hétköznapjainkat.

Miért is hozna kegyes feledést, enyhülést az élet ilyen légkörben? Saját apám valamint házasesetének alakulása egymagában képes volt a húsba vágó fájdalomig érzékel-

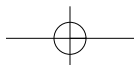
tetni számomra az iparvárosokban százezrével zajló emberi, családi meghasonulási drámákat. Polgári származása, iskolázottsága, középvezetői múltja dacára... Kivételesen engedékeny tudott lenni a diktatúra évtizedeiben, ám a nyolcvanas évek végétől lassan és visszavonhatatlanul magáévá tette az addig elutasított zsarnoki magatartást. Kritikus helyzetekben már nem is tudott másképp, mint nyersen, szélsőségesen cselekedni. Míg... De a gyászos kifejtet már közzétettem az *Egy meg nem harcolt forradalom áldozataiban*.

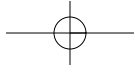
A kilencvenes években legalább féltucatnyi, egymástól karakteresen eltérő életközösség, szubkultúra s ezzel együtt legalább annyi társadalmi réteg minden napjaiba nyerhettem testközeli bepillantást. A komlói bányavidéket és a pesti panelnegyedet már említettem, az észak-békési Vésztő és környékével, valamint Balatonboglárral, a maga vendégváró, Nyugatra néző miliójével még adós vagyok. A Kaposvár közeli Jután – zsigerig ható élmények – három esztendeig laktunk. A sárréti évek megengedtek számunkra egy gyulai kitérőt. Éltünk katolikus, református, liberális és teljesen elértéktelenített életközösségekben. Kétkezieket, hivatalnokokat, kispapokat, iparosokat, vállalkozókat, mérnököket, orvosokat, elit értelmiségieket rendelt mellém a sors szertelenül. Nem néhány egymásra köszönés, futó beszélgetés erejéig, hanem a hasonló, a megosztható sors jogán, a mélyebb megismerésig. Amikor most, egymásfél évtized távlatából róluk beszélek, e kölcsönös elfogadás feljogosította felelőséggel teszem.

A kilencvenes évek elejét az általános zavarodottság jellemezte. Vállalhatja-e valaki a becsvágyát, elindulhat-e a sokat és sokféleképpen hangoztatott gondolat- és cselekvésszabadság útján az önkiteljesedés felé, vagy továbbra is kifizetődőbb megfelelni? A meglévő kapcsolatrendszerre, a rossz érzésektől terhes, ám biztos eligazodást nyújtó ismeretekre hagyatkozni? Kik vagyunk valójában? Akinek és aminek érezzük magunkat, vagy akinek mások gondolnak? Esetleg akinek látszani akarunk?

A szürkének és sivárnak tartott szocialista valóságból egyszeriben átléptünk egy többértelmű, rejtjeles világba. Sosem tapasztalt nézőpontokkal és látványokkal, lehetőségekkel gyarapodtunk. Miképp, milyen ismérvek alapján határozhatnánk meg önmagunkat? Ezt mindaddig mások tették meg helyettünk. Éppen csak túléltek a káderlapok, a havi jelentések, a munkahelyi és pártjellemezések idejét. A közösségeinket, amennyiben közösségek voltak, egybeterelt, brigádba tömörített egyének, közös lakótömbbe telepített családok alkották. A dossziénk sem hozzáférhető a belügyminisztérium irattáraiban, ahogy a besúgóink is ismeretlenek.

Megannyi hirtelenjében fölmerülő kérdés, amelyek megválaszolására egy élet sem elegendő. Közben sosem hitt sebességgel pereg az idő. Máris elbuktak az első magánvállalkozók. Még nem tudhatják, ám az évtized végére keservesen tudatosul a polgárosodni igyekvő vállalkozói rétegben: a magyar adópolitika a legborzosabb árat a személyes függetlenség megváltásáért követeli. Mások ugyanolyan hirtelen meggazdagodtak. Minden addigi képzeletet felülmúló vagyonra és befolyásra tettek szert. Érthetetlen és kontrollálatlan módon. Mintha a pénz és a rang önmagát hitelesítené a mind lármásabb demokráciában.

A választási időszakok hangulatárapályához igazodott az életünk. Minden gyors megoldást igénylő társadalmi kérdés mögött hasonló űrt, értetlenséget, döntésképtelenségbe torkolló hiátust tapasztaltunk, akár az önmeghatározás estében. A túlpolitizált mindennapok a politikai önmeghatározás felé sodorták az egyént. A külső kontroll, a befolyásolhatóság, a médiafüggőség irányába.

Ez az értékeken nyugvó identitást helyettesítő politikai önmeghatározás nem csupán a kiábrándulás, a lelki összeroppanás gyakori táptalaja lesz a későbbiek során. Nélkülözhetetlen kellékévé válik az ország egészét helybenjárásra kényszerítő társadalom-lélektani csapdának is. Amely csapda a katarzis, jogorvoslat, közéleti tabuk felszámolása nélküli átmenet tetőzéseként egy minden sorsdöntő kérdésben egymásnak feszülő, kórosan egysíkú politikai ellentétpár kialakulásához vezetett.

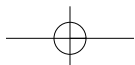
Amely politikai ellentétpár egyik fele sem képes a megoldás, feloldás irányába mozdító morális lépések megtételére. Amely ellentétpár igenekre és nemekre, állításokra és tagadásokra, vagy-vagyokra degradálta a sokszínű, értékközpontú életről szőtt ábrándjainkat.

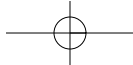
A környezetemben elsőként a boglári üdülőövezet nyaralótulajdonosai zökkentek vissza a régi kerékvágásba. Míg a nagy munkásüdülők elnéptelenedtek, ők a kilencvenes évek közepétől több időt, felszabadultabban töltöttek partközelségben. Gépkocsijukat elsőként cserélték nyugatira, ahogy a parabolaantenna is elsőként az ő nyaralójuk homlokzatát csúfította el. Budai vagy megyeszékhelyi állandó lakhelyüket ritkán, derűsen hozták szóba. A fővárosi panelnegyedünk asszimilált, liberális értékeket valló lakossága szintén hamar, nagyobb trauma nélkül váltott. Ki munkahelyet, ki életformát. Nem úgy az iparvidékek politikai függőségben szenvedő, identitásgyenge lakossága. Fenyegető indulatokat szabadított föl bennük a becsapottságérzés. A jobb, majd a baloldali kormányzat is csak komoly engedmények, szociális juttatások, végkielégítések, magas nyugdíjak árán tudta kezelni a gyülemelő feszültséget. A mezőgazdasági területek lakossága, a privatizáció látszólagos győztese, az újfajta kiszolgáltatottság, a tőkehiányos önállóság terhét nyögte. A nemzeti jövő zálogát jelentő, parlamenti súlyával is meghatározó pártjuk, az FKGP állandó politikai, közéleti támadások kereszttüzeiben állt. Országos méretű játékká vált Torgyán József pártelnök bohóccá alacsonyítása.

Közel száz elbeszéléssel, kisregénnyel kísérem végig, történelmi térbe és távlatba helyezve, a változásokat. A *Sárréti sors* és a *Bányászgyász* című szociográfiákkal tapintható közelségbe akartam hozni az árnyékországot.

Továbbra is külső ingerek, hatások ütközőpontján, lemondásokból összerakott életet éltem. Az egymásra halmozódó kettősségek okozták számomra a legtöbb fejtörést. A vonzások és taszítások folytonos pulzálása, a bomló és formálódó közösségek, a kellek-nem-kellek kérdés elmélyülése.

A folyóiratok örömezt közöltek, ám kötetet nem tudtam megjelentetni kerek tíz esztendeje. Nem kilincseltem az érdekében állhatatosan és alázatosan? Már írónak tartottak, ugyanakkor megszállottnak, hogy ilyen feltételekkel is kitarok. Mielőtt elsikkadna: Juhász Ferenc folyóiratát, politikai indíttatású döntéssel, még 1991-ben megszüntették, erre a sorsra jutott a Szépirodalmi Könyvkiadó is.

Árnyak, árnyak. A kétheti *Hitel*ből havi folyóirat lett. Díjat, ösztöndíjat nem kaptam, a támogatás minden formáját megvonták tőlem.

A valóságirodalom (jobb szeretem a magamét identitásirodalomnak mondani) száműzetett az irodalomból, még az irodalmi gondolkodásból is. Hogy rögtön feloldjam az ellentmondásnak tetsző állítást, s egyben rámutassak egy újabb, álságos kettőségre: folyóiratokba még befér az ilyen próza, színezi, akár a *Körkép* antológiát, javít az olvashatósági mutatón, ám önálló kötetként merőben más hatást fejt ki. Ugyanis a magyar kritikai gyakorlat csak önálló kötet, kötetek által néz a szerzőre, veszi tudomásul munkásságát, jelenlétét. Amíg nincsenek könyveid, nem is vagy. Van prózád, meg nincs is. Író vagy, meg nem is.

Húsz esztendő múltával, miután megtanultam így élni, megmosolyogtat az emlékezés. Akkoriban viszont jól jött volna egy-egy falat kenyér. Közben történtek kormányváltások, ám ahogy az adótörvények, úgy az írói helyzetünk is alig változott: íme a politikai ellentétpár, amely rátelepedett az életünkre, nem is oly elhanyagolható rész kérdésekben, máris egységnek tűnik.

Akarva-akaratlan tabut sértettem.

Nem vettem tudomásul a többszöri, az egzisztenciámat és általa a léteimet fenyegető figyelmeztetést, hogy Magyarországon a valóságábrázolás nem kívánatos. Mint minden identitással, entitással kapcsolatos kérdés tudatos alkotói, illetve tudományos megközelítése. Én meg az önazonosságunk megjelését, vállalását szorgalmazom? Egy fél évszázados parancsuralmi múltra visszatekintő, máig erőszakos, önérvényesítő természetű mamutpárttal szemben? Amely párt programjának meghatározó része az asszimiláló törekvés? Az önnön kicsinyes örömein túlmutató közösségi erények, értékek iránti vak gyűlölet?

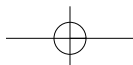
Miképp lehettem oly óvatlan, hogy nem észleltem azonnal: hovatarozásról, önmeghatározásról szólni, beszélni ízléstelenség a pártválasztáson túl? Másokat erre biztatni, a közösségi értékeken nyugvó összetartozás jelentőségét hangsúlyozni pedig egyenesen lázító tevékenység? Amely tevékenység a megszokott kérdést vette föl a hatalomgyakorlókban: mily módon szankcionálható? Mert ugyan a politikai rendszer változott, ők lényükben alig. A kérdés ennél fogva: miképp kérhető számon a jogállamiság keretein belül egy teljesen normális és morális viselkedés?

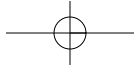
II.

AZ ISZAPBIRKÓZÓK SOSEM TISZTÁLKODNAK?

Mára az ábrándoktól megfosztott, hiszékeny szem is látja, mi történt velünk a rendszerváltozás óta.

Egy diktatórikus módon kiépített és felügyelt, eladósított államra, feldolgozatlan történelmi traumákat hordozó, ezzel együtt az önértében és az önvédő reflexeiben gyenge nemzetre, valamint a sorsába javarészt beletörődött, akaratgyenge lakosságra zúdult a piacgazdaság lehetősége és terhe. A diktatúra haszonélvezői a konzerválódott hivatali, közéleti előjogaikra, bejáratott kapcsolatrendszerükre támaszkodva szövetkez-

tek a jogállamiságot akaró, új Magyarország ellen. A katarzis híján bekövetkezett változás, alkotmányunk esetlegessége, törvényeink hézagossága, valamint a zavaros viszonyoktól fölbátorodó amoralitás fosztogatókra és kifosztottakra osztotta föl a lakosságot. A felmerülő kérdéseket a társadalmi párbeszéd magasából a kétpólusú pártvita földszintjére száműzte. A morális problémákat pártpolitikai vagy-vagyokká degradálta, pusztán szavazatokban mérhető, javulást nem hozó igenekre és nemekre csonkolta.

Mielőtt vitát szítana: alanyi jogon tekinthetünk amorálisnak minden megalapozott érdekünk és érzésünk ellen tudatosan végrehajtott cselekedetet, ahogy a szabadelvűség is alanyi jogon érzi magát felhatalmazva az érdekkörein túlmutató káros következményekkel, kihatásokkal nem törődő társadalmi fellépésre. Nem győzzük hangsúlyozni: a liberalizmusnak minden társadalomban, így a mi életünkben is helye van. Csakúgy a liberális közösségeknek, a szabadelvűséget követelő foglalkozásoknak, s ugyanúgy a liberális nézeteket valló egyéneknek. A kérdés nélküli elfogadó gesztusnak sokszor életmentő, megtartó ereje van. Elengedhetetlenül szükséges az emberiség fennmaradásához. Esetünkben mégis másról van szó.

A Magyarországon meghonosodott s a leírt módon politikai erőfölénybe került balliberalizmus, csakúgy a hozzá kötődő szellemi irányzatok, abszurd s egyben bizarr formáját vallva a modernizmusnak, szabadságjogon elsősorban azt értik, hogy joguk van hasonlóan cselekedni, akár a diktatórikus időkben. Megcsúfolva a diktatúrát elszenvető milliók érzéseit, hátráltatva a társadalmi fejlődést.

Az indíték nyilvánvaló: a magyar balliberalizmus bizonyított teljesítmény és előremutató tartalom híján meg sem élne a tágabb társadalomra támaszkodó magatartása nélkül. Kizárólag viszonyrendszeren belül életképes, amely rendszerben hatalmi játszmák, stratégiák által mindig uralkodó szerepre tör. Történelmi tapasztalataink birtokában kijelenthetjük: a honi balliberális hatalmi mentalitás zsarnoki, élősködő hagyományú a fejlett országok teljesítményorientált, kreatív, versenyző típusú liberalizmusával szemben.

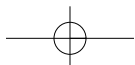
Kettéhasadt az ország, majd – a tudathasadás kórlefolyása szerint – az egymás megértésére való törekvés helyett a beteg részek egymás ellen fordulva bomlasztották tovább a test, az élő szervezet egészét. A felgyülemelő bűnök büntetlenek, a jogtalanságok orvosolatlanok maradtak. A bomlási folyamat megfékezhetetlennek bizonyult.

A kilencvenes évek közepétől már nem pusztán földrajzi, egzisztenciális és morális kettősségről kell beszélnünk, hanem a hús-vér valónkon belül egymásnak feszülő, egymást fenyegető énrészeinkről. Tudathasadt részeink sérelmekről, fájdalomtól, kényszerképzetektől terhes, önmérsztő küzdelméről.

A kettős állampolgárság kérdéséről döntő népszavazás már a nagyvilág előtt demonstrálta látványos önrontásunk végeredményét.

Az önmegtagadásunkat.

Miért kellett mindennek így történnie? Miért lettünk a széthulló keleti tömb legutolsói? Az életerejétől és életkedvétől megfosztott, önmegtagadó nemzet? Önfenntartásra képtelen, adóssághalmozó állam?

A kérdés megválaszolásához a rendszerváltozást kírlelő világgazdasági változásokat éppúgy szükséges látnunk, mint vezető politikai erőnk, a magyar balliberalizmus világtrendekhez simuló kettős természetét. Tekintélytisztelő, alázatos viszonyulását a mindenkori világhatalomhoz, majd a külső kapcsolat által megerősített egóval akaratervényesítő, erőszakos magatartását a magyar, többségi társadalommal szemben.

A nyolcvanas évekre a szabad versenyen alapuló, amerikai mintájú gazdasági világtrend minden értelemben maga alá gyűrte a szocialista típusú tervgazdálkodást. Győzelme aligha lehetett kérdéses, hiszen a teljesítéshez személyes szabadságot és tág mozgásteret biztosított állampolgárai részére. Az állami felügyelet helyett bízott a szabad kereskedelem önszabályozó erejében. Rugalmasabb, motiváltabb egyének életképesebb organizációkat építettek ki, amelyek a világkereskedelemben kapcsolva hatványozták teljesítményüket. A trend egyetlen terhe éppen önnön lavinaszerű megerősödése, a kezelhetetlenség felé hajló dinamizmusa. Az a világtőzsdé, a szabad tőkeáramlás biztosította látványos eredményekben megmutakozó dinamika, melynek közelében elhalványulnak a természetes életformák, a humán emberi értékek.

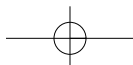
A szocializmus ügyébe, a lakosság felügyeletébe és rendszabályozásába belefáradt kelet-európai hatalmasok meglátták a globális trendben rejlő nagy lehetőséget. A piacnyitással azonnal megvalósuló, immár működő, valós mennyiségekben megnyilvánuló, mérhető anyag- és mennyiségelvűséget. Nem kellett mást tenni, mint szellemi csúcsteljesítményként felmutatni a piacnyitáshoz szükséges banális felismerést. Amely váltás ráadásul azzal kecsegtetett, hogy a sodrában elsikkad zsarnoki múltjuk emléke. Emberi felelősségük kérdése. Mert azzal a ténnyel senki sem akart törődni, hogy a nyugati világ jóléte nem csupán gazdaságilag, de morálisan is más emberi, társadalmi alapon nyugszik.

A globalizmus áramlatában az általános erkölcsiség és közösségtudat legjobb esetben is üzleti, szolgáltatói és munkamorállá silányul. Pénz- és ügyviteli fegyelemmé. Az egyén értékét és társadalmi rangját pedig fogyasztási szokásai és azok minősége határozza meg erkölcsisége, valamint kultúráltsága ellenében. A kimondott közösségi, nemzeti igazságok pedig sosem lehetnek hangosabbak a tőzsdépiacok lármájánál.

Amennyiben a taxisblokádtól az 1994-es lejárato kampányig ívelő balliberális belpolitikai tevékenység valakit emlékeztetne a II. világháborút követő belpolitikai eseményekre, talán nem véletlen. A cél semmit, a módszer is csak annyiban változott, amennyiben azt a külső erőkhöz való igazodás megkövetelte.

A kelet-európai hatalmasok megtértek.

A globalizáció ügynökeiként a fogyasztói társadalom, a nagyvonalúan megígért bőség nevében csupán továbbra is befolyásolhatóságot, kezességet kérnek az egyéntől. Aki ha belső meggyőződésből választja természetes emberi igényei, kívánalmi helyett és mellett a bevásárlóközpontok tömegcikkeit a fehér kenyértől a horrorfilmig, még a rendfenntartók gumibotjától is megmenekül. Reklámbevégek állandó hőse lehet fogyasztási szokásai, engedelmessége folytán.

III.

A KIREKESZTÉSELV

De elkanyarodtunk az egyszer már fölmerült kérdéstől: miképp kérhető számon a jogállamiság keretein belül egy teljesen normális és morális viselkedés? Jellesül az önmeghatározás, valamint az értékeink szerint élhető élet igénye. Kivált ha ez többségi óhaj.

A válasz egyszerű. Nem is lehetne bonyolult, mivel a gyakorlatát egyszerű észjárású emberek dolgozták ki, és ugyanilyen nyers egyszerűséggel foganatosítják. A többséggel el kell hitetni, hogy kisebbség. Erre a politikai játszámára rendezkedett be, ezt fejlesztette tökélyre az elmúlt hatvan esztendőben kisebb-nagyobb színváltásokkal a regnáló magyar baloldal.

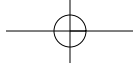
Sajátos geopolitikai helyzetünk, a századelő Magyarországnak etnikai sokszínűsége, a nagybirtokosi rendszer halódása, a szegénység sújtotta, a fejlődés lehetőségétől elzárt nagyobb népességrész, mint történelmi háttér, mindannyiunk számára ismeretes, elfogadott tény. (Itt illő leszögezni: nem pályázom történelmi dicsőségre. Lelkiségünk irányából igyekszem értelmezni történelmünket. Úgy gondolom, mind a személyes cselekedeteinket, mind a közösségi megnyilvánulásainkat kiváltó, szabályozó tényezők esetén vizsgálata – a primer ingerek feldolgozásától egészen a jungi értelemben használatos kollektív tudattalanban végbemenő változások vizsgálatáig – csak tághatja, árnyalhatja a történelmi megközelítéseket.)

A népességnövekedéssel, valamint a technikai fejlődéssel ránk köszönő XX. század merőben új ingereket, impulzusokat hordoz magában. Ki-ki a gondolkodásának, szociabilitásának, történelmi tapasztalatainak, mentalitásának megfelelően reagál a kihívásokra. Amely reakciók, éppen az etnikai sokszínűségünkől adódóan, széthúzó tendenciát mutatnak. Nincs az a rendezőelv, az a politikai elképzelés, amely hasznos irányban összegezhetné egyfelől a társadalmi rétegeket, másfelől az etnikumokat egymástól távolító, energiáktól, indulatoktól fűtött dinamikát.

Egyedül a marxi-lenini bolsevista filozófia tudta világviszonylatban elhithetni, kivált a nyomorban élő néprétegekkel, hogy képes rendezni mind a szegénységet, mind az etnikai ellentétek problematikáját. Egyszerű filozófia révén, egyszerű eszközökkel. Az eszmének megnyert tömegek ipari termelésbe állításával, majd az így megtermeltetett javak általi elkötelezéssel. A fogyasztói életszínvonal emelkedéséhez kötött, pozitív kondicionálással. (Most érdemes fél szemmel az eszmementesnek mondott globalizmusra pillantanunk.) Ezzel párhuzamosan a más értékeket valló társadalmi rétegek, népességcsoportok szisztematikus üldözésével. Az értékeik utáni folytonos, következetes hátráltatással, büntetéssel. Vagyis a megtörésükhöz, engedelmességre szoktatásukhoz vezető negatív kondicionálással.

E kétirányú, a szocialista pártiskolákon ideológiként tanított, összehangolt tevékenység meghatározása: totális asszimilálás.

A magyar kommunista párt, annyi véres kísérletet (s legalább annyi megtorlást) követően, a szovjet megszállásnak és a törvénytelen beavatkozásoknak köszönhe-

tően, a negyvenes évek második felétől láthatott neki a totális asszimiláció végrehajtásának.

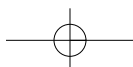
A nagy társadalmi mozgással járó folyamat polgárháborút idéző felfordulást okozott az országban. Családok százezreit, talán millióit szakította szét, kényszerítette életformaváltásra. Senki sem vonhatta ki magát a lavinaszerű változások alól. Az államosítással megváltozó tulajdoni viszonyok egyben a közösségi viszonyulási formákat is átalakították. A nagybirtokosságtól a földosztással előbb elkötelezett, majd cserbenhagyott, termelőségvetkezetekbe kényszerített szegényparasztságig senki sem érezhette magát biztonságban. Az ipari munkásságtól eltekintve, mely társadalmi rétegnek nem volt veszítenivalója, így mindig az egypárti hatalom hivatkozási alapja maradhatott. Az ötvenes években tömeges méreteket öltött a belső migráció. A tanyákból kiszántott parasztok a falvakba menekültek, ahonnan továbbvezényelték őket. A földeken nagyüzemi, gépesített termelés folyt, ám a teljes körű foglalkoztatás eszméje megkövetelte, hogy kétkezi munka is bőven jusson az egységben dolgozó asszonyok tömegének. A férfiakat, elszakítva családjuktól, az iparvárosok építkezéseiben foglalkoztatták, hogy később maguk is a termelés szolgálatába állhassanak a gyárakban, bányákban.

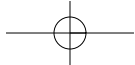
Nem gyakorolhatták hitüket, régi közösségüktől megfosztottak, erkölcsi, lelkiismereti kontrollként vezényszavakat kaptak. Első ünnepüknek, kötelező részvétellel, a munka ünnepe számított. A május elsejei zászlós, jelszavas felvonulások a Duna-parti fegyveres erődemonstrációktól a falvak poros nagyutcáit taposó iskolás gyerekek meneteléséig valóban az összetartozás illúzióját szolgáltatta, egészen 1956 októberéig. Eddig tűrte a magyar nép a megszorításokkal, deportálásokkal, brutalitással kísért asszimiláló folyamat első szakaszát.

A kommunista párt, nem az első hazaárulását elkövetve, ismét szovjet segédlettel kerekedett felül a többségi társadalmon. Majd a vezetőség, MSZMP-re módosítva a párt nevét (újabb tapasztalataink birtokában mondhatjuk: akkoriban is csupán a nevükben voltak képesek megújhódni), menten túltette magát a történeteken.

A forradalom leverése, a példátlan erőszakhullám elrettentő ereje, a párton belüli ellenzék megritkítása új távlatot nyitott az államszocializmus építése előtt. Az emberellenes bűnök elkövetése szorosabbá fűzte az elvtársi összetartozást. A lassan eredményekben is megmutatkozó országépítés mellett kezdetét vette egy másik, az egyeduralkodó pártot átrétegző, fölépítő, öntudatosító belső változás is. A közigazgatási rend végleges kiépülésével, a hivatalok, közintézmények, ellenőrző szervek megszorodásával, a besúgó hálózat bővülésével kialakult egy jelentős, az egypárti hatalomnak teljes mértékben elkötelezett társadalmi réteg, a szocialista nomenklatúra. Amely a maga félkatonai fegyelmű, elszámoláson alapuló szervezettségével, belső hierarchiájával hamarosan jogos jussának gondolta a hatalomgyakorlást. Vagyis kisajátította a marxi-lenini eszmét önérvényesítés, hatalomgyakorlás céljából, ám ezt a tényt eltitkolta a társadalom egésze előtt, csupán számon kérő magatartásával érzékeltette.

A személyi kultusz korszaka baloldali, mintegy önmentő történelmi kormegnevezés. A felelősség elhárításán túl más szerepe nincs. Mert igazi arcát éppen

a negyvenes–ötvenes években mutatta meg a magyar baloldal. A hatvanas évektől kezdődően, a fentebb leírt okok miatt, valóban hozott enyhülést az agresszivitás tompulásával. Egyszerűen azért, mert a belső ellenzék felmorzsolódott, a fenyegetettség megszűnt.

Az egypárti elit és érdekeltségi köre, a mind tudatosabban gyakorolt mimikri érdekében, fenntartotta az egyenlőséget hirdető, gondoskodó államvezetési magatartás látszatát. Ehhez arcként, idealizálható emberképként Kádár János naiv, jámbor egyénisége felelt meg.

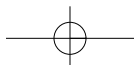
A parazita létre berendezkedett baloldal minden kidolgozott módszert megőrzött és alkalmazott hatalma megtartása érdekében. A vasfüggöny átjárhatatlansága, a visszatartott és meghamisított információk a fejlett világról, a belső cenzúra, a nyugati kölcsönökből finanszírozott országépítés mind a politikai hipnózis része volt. Am a szocialista „emberformálás” leghatékonyabb eszköze továbbra is a pozitív-negatív kondicionálás, valamint a nacionalizmusra, antiszemitizmusra hajló magyarságkép fenntartása volt. Vagyis a tudatosan gyakorolt asszimiláció. (Amely módszer, érdemes belegondolni a politikai fordulat után, milyen veszélyt rejtett volna magában, ha valóban idegengyűlölők és nacionalisták lennének.)

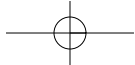
A többségi társadalom elzárása önnön, keresztényi értékeitől. A számára rendeltetett, a földrajzi adottságainak, hagyományainak megfelelő életformától való távoltartása.

A hatalomgyakorló egypárti hierarchia második, harmadik generációja nevelkedett a KISZ-en belül. Az államszocializmus intézménye, noha a kommunizmus eljövételéről már senki sem beszélt, örökösnek tetszett. A lakosság nagyobb hányada beletörődött a helyzetébe. Elfogadta, hiszen kénytelen volt elfogadni, hogy nacionalistának, idegengyűlölőnek gondolják. Noha minden megnyilvánulásával mást sem bizonyított, mint az önálávetésre, engedelmességre való hajlamát.

Megtanult a természetétől eltérően élni és viselkedni. Megtanulta a kiskapuk használatát, a hatalom árnyékában való létezés megkövetelte kettős magatartást. Örülni tudott a kicsinyes, másodlagos örömöknek. Emberi elértéktelenedéséhez hozzátartozott, hogy jogos jussának tartsa a munkahelyéről hazahordott „közöst”. Pult alól vásárolt, és hálapénzt dugdosott orvos, hivatalnok, ellenőr zsebébe. Kialakult a hazugságokra épülő belső világrendje. Amit ugyan ellenzett mind a mélyre temetett erkölcsisége, mind a józan esze, ám megengedett a kondicionáltsága. Ők, odafönt, az eszmét sajátították ki, én, idelent, ami a kezem ügyébe esik... Cseppnyi csorbult kapitalizmus az áporodott levegőjű szocializmusban. Csak az maradt lényeges, hogy a termelési mutatók, ha másképp nem, papíron, meghaladják az előírányzott 100–110%-ot.

Csakhogy a cselekedeteink belső szabályzását legalább annyira az érzéseinkre bízta a természet, mint a józan eszünkre. A hamisság, az alakosság, a kettősség átcsúszott a személyes, az intim faktorokba. Felütötte fejét a szerelemben, a barátságban, a családban, a gyermeknevelésben. Általános romláshoz vezetett. A statisztikai adatok egyértelműen beszélnek: megszorodtak a válások, az önpusztító

életformával együtt járó súlyos betegségek. Csakúgy az öngyilkosságok. (Vigyázat: nem az erőszakos vérmérsékletre, uralkodó hajlamra utaló gyilkosságok.)

Kialakult egy újfajta embertípus, aki majd szabadságot nyerve a rendszerváltozás által, már így írható le: mindig siet, mégis időzavarban van, egyetlen vállalásának sem tud maradéktalanul megfelelni. Körbelengi a fontosságérzet felhője, a nélkülem nem megy érzete. Figyelmen kívül hagyja a környezetében élők érzéseit, nem vesz tudomást az értékeikről. Az adott szava mit sem ér, noha folyvást ígéretet. Megbízhatatlansága közismert, mégis kiharcol magának minden elérhetőt. Mániákus tisztelettel viselkedik a hatalmasokkal szemben, ugyanakkor átgázol másokon. Semmi-
ben nem leli örömét, mégis mindig kell neki valami. Természetesnek veszi, ha kap. Másoktól bármit elfogad, amit a legritkább esetben, inkább csak újabb előnyök, kiváltságok reményében viszonzoz. Mihelyt valami kívül reked az érdekkörén, nem is létezik többé a számára. Állandó pótcselekvések közepette telnek a napjai, anélkül hogy tudna róla. A magánéletben türelmetlen, apró-cseprő teendőit elhanyagolja, vagy másokra hárítja. Ha számon kéri rajta a felületességét, önzését, könnyen elszakítja az érzelmi, családi kötelékeit. Majd ugyan olyan könnyen kötözi újra másokkal, másutt. Makacsul szem előtt tartja: csakis jól járhat minden cserével, új helyzettel. Kudarcs esetén szívesen hivatkozik külső okokra. Tetteiért soha, semmilyen esetben sem vállal felelősséget, ahogy azok következményeire sincs rálátása. Merő menekülés az élete, amit diadalként akar megélni.

Az asszimilált, a saját sorsából kirekesztett, elértéktelenített ember.

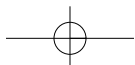
IV.

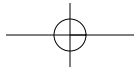
ODÜSSZEUSZ AZ ÁRBOCHÓZ KÖTVE

1999-ben megjelent az első kötetem, *A Kánya-baraszt balladája* Juhász Ferenc köszöntő szövegével. A folyóiratokban nagyrészt már leközölt prózacyklus, *A Pokol orma* trilógia első darabja. Tíz esztendeje publikáltam.

Személyes tétje nem maradt az aktusnak, ahogy eleven emléke is kevés. Néhány kép él róla bennem, az érzelmi emlékezés keserédes ízével a torkomban. Alexa Karcsival, Száraz M. Gyurival, Temesi Ferivel és másokkal ülünk egyedüli társaságként a Vörösmarty tér egyik sorsátra alatt az égszakadásban. A pincér a térdig visszacsapó, függönyszerű özönvízben esőkabátban, két tálca közé szorítva hordja nekünk az italt. Országmegváltó gondolataink, tudjuk, szétáznak a kimondásuk pillanatában. Visz haza belőle ki mit tud: sör- és füstízű foszlányokat.

Fiatal íróként, tíz esztendeje, mint aki robogó vonatra ugrik fel, akarva-akaratlanul részesévé, alanyává lettem egy bomlasztó, pusztító folyamatnak. Amely folyamatot eleinte egymásra vetülő nyomasztó árnyakként érzékeltem, majd ahogy hozzá szokott a szemem furcsa árnyéklétezéshez, fokról fokra megvilágosodott előttem, hús-vér formát öltött. Az országot is megosztó dilemma ekkor már így merült fel: ha önálavető vagyok, érvényesítik rajtam az asszimilációt, demokratikus változás ide vagy oda, ha szembeszegülök vele, üldözöttté válok. Az utóbbi szerep

állt közelebb hozzám, a múltamhoz. Csakhogy már nem zárhattak börtönbe, fogdába, vagyis fölvehettem a harcot. De kik ellen harcoljak önmagam védendő? És mi a fegyverem? Nem tudtam fölmérni az ellenfél erejét, ahogy a kontúrjait is csak tapogattam, annyira idegen volt a saját érzéseimtől, életfelfogásomtól. Nem láttam az esélyeimet, sem a lehetőségeimet. Még igazán a lehetséges szövetségeseiket sem, hiszen magam voltam, a terheimből nem kért senki. Egyet azonban egészen biztosan tudtam: az ilyen sivár, az ellenfél lealacsonyítására törekvő, ráakaszkodó, élősdi mentalitásnak egyenlő feltételek mellett semmi esélye sem lenne. Vagyis a kérdés így módosult: érvényt szerezhetek-e demokratikus jogomnak, az értékeim szerinti élethez a többségi társadalom részeként?

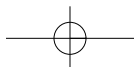
Ám akkor, a Vörösmarty téren, megint magam körül láttam az egymásra vetülő árnyakat. Vagy a fájdalom zavart meg? Feleségem bárányhimlővírus miatt elvetélt a második gyermekünkkel, éppen túlesett a műtéten, én meg aznap lettem harmincöt esztendő. Életem delén így kezdődik egy másik, megkésett létem, vagy mindez csupán a szaggatatlan és elszaggathatatlan folytonosság múltó darabkája...?

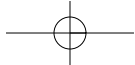
Fájdalmas, sok erőt követelő a gondolkodásom. Kerüli a kitaposott utakat. Nem kedveli a hivatkozásokot, utalásokat. Bizalmatlanság lenne a részemről? Aligha. Másutt sem éltem, mint befolyásolt, kihasznál, megszorított és cserbenhagyott emberek között. Ez határozná meg a sorsom az akaratomtól függetlenül? A reggeli eszméléstől folyamatosan figyel, megfeszítve jár az agyam. Makacsul igyekszik a friss ingereket beépíteni, összefüggésbe hozni a megéltésemmel. Kapcsolatokat keres, indokol, kérdez és elutasít, bevonja egész érző énem. Nem hiszek a pusztá szavaknak, ha nem támasztja alá, nem hitelesíti gesztus, mimika. A valóságot akarom a maga bonyolultságában, nem azt, amit mások gondolnak felőle. A médiát jóformán teljesen kiiktattam az életemből. Továbbra sem akarom elhinni azt az abszurditást, hogy más erők, más természeti törvények mozgatnák a magyar valót, mint a világét. Építem, finomítom azt a modellt, ami által egyszerűtalan értelmezhetővé válik az életünk.

Az a magyar valóság, amely álmok és rémálmok által vezet át az éjszakákon. „Hányszor eszméltem nehéz, verejtékes álomból novellaindító konfliktushelyzetre!” – írom egy évvel később az Elek Tibor szerkesztette *Álmokon átfénylő valóság* című karcsú kötet hátoldalán. Sötétben tapogatózom, menekülök. Ez még az álom vagy a valóság? Még a börtön? Bánya? Honvédségi, rendőrségi fogda?... Makacsul nem akarok beszélni személyes sorsomról. Legföljebb érintőlegesen, a közöségeim által.

Ez bizony, írom le újabb tíz esztendő távlatából, meglehetősen szemérmes targonatása volt a szégyen- és kisebbségérzetnek.

Elismerő kritikák, tanulmányok köszöntötték *A Kánya-haraszt balladáját*. Pécsi Györgyi említette meg elsőként, hogy „az író kész van egészen”. Tüskés Tibor Faulkner, Hemingwayt hozta szóba velem kapcsolatban. Mányoki Bandi „az egyik legfontosabb magyar íróként” emlegetett. Márkus Bélával, Sarusi Miskával együtt

legalább tucatnyian látták meg munkámban az érdemest. Aztán a következő kötetekkel felzárkózott Elek Tibor, Papp Endre, Sturm László és mások. Horváth Csaba jó érzékkel tapintott rá vállalkozásom lényegére: „...egyszerre akar *igazat* és *valódit* mondani. A tét nem kisebb, mint a realista ábrázolásmód hitelességének visszaszerzése.” Elek Tibor írja a *Pokol orma* ciklus kapcsán: „...talán még a világ-irodalomban is példátlan, hogy 27 írás, még ha egymással laza kapcsolatban is állva, alkosson összefüggő, egy évszázadot átölelő ciklust.”

Valóban nagy vállalkozás volt, s nem csupán a terjedelem miatt. Cselekvés közben akartam látni és láttatni magunkat kerek száz esztendőn át. Úgy gondoltam, megér ennyi fáradságot a megértés. Számomra kamatozott is, ám meglepő módon, az irodalmi közvélemény teljes közönnyel fogadta a végeredményt. A könyv el sem juthatott az olvasókig. Ugyanez lett a *Csaposok, cselédek, csavargók* novellaciklus által felölelt alföldi évszázad sorsa is pár évvel később: bennem kerek egész, rajtam túl egészen kerek semmi. Noha a novellák a folyóiratok és antológiák kedvelt darabjai voltak.

Nyomasztó éveket élt a családom: sok volt a halottunk, egyik napról a másikra éltünk. Ez jelentette az állandóságot. Kénytelen voltam tudatosítani magamban: sem a személyiségem, sem a választott hivatásom, sem a hivatásomon belüli válaszításaim nem tesznek, nem tehetnek alkalmassá a megélhetést, érvényesülést jelentő egzisztencia megteremtéséhez.

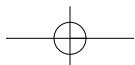
A születésem nem előkelő. Ráadásul Komlóhoz köt, amit az építőiből rombolóivá előlépett, gyorsan felejtő szocialista városvezetéssel ellentétben, a prózám és szociográfiáim által, bélyegként hurcolok magamon. Meddig kell még vezekelnem apám történelmi tévedése miatt s egyben érette, aki tisztos polgárcsaládot és miliőt hagyott el a szocialista ábránd kedvéért...? A felmenőim nem örökítették belém a világra vak önteltség génjeit. Nincsenek élhető hagyományaim. Nem támogat vagyon, kapcsolatrendszer, politikai befolyás. Nem áll mögöttem vallási, kulturális közösség. Még egy szerkesztőség egyöntetű rokonszenve sem.

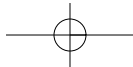
A bennem ágaskodó kérdések tovább egyszerűsödtek az idők során. Közös értékek nélkül nem létezik közösség. Közösség nélkül nincs egyéni sorsunk, csak vagyunk. Nincs meghatározható felelősségünk. Csak közös bűneink. Az önfeladás bűne pedig a legsúlyosabb valamennyi között.

Prózámval végre eljutottam a máig és magamig. Megtorpantam. Egy elfogadható életrajzot sem tudok megírni. Amikor elkerülhetetlenné válik, hogy magamról szóljak, oda az írás öröme. Elural a szorongás. Az elégedetlenség. Képes leszek-e valaha is magamról a saját hangomon szólni? Azzal a hangsúllyal és nyomtatékkal, amellyel a világot mérem?... Amit leírok, muszáj, hogy megálljon a lábán. Nincs az igazamon túl, ami talpon tartaná.

A rokonság régen elfordult tőlem. Minél több lemondást vállalok írói szándékom megvalósításáért, annál nagyobb utálattal méregetnek. Bennem meg minden újabb megpróbáltatás, minden új keletű emberi nyomorúság látványa az elszántságot növeli.

Ingenyelőnek tartanak, ha olykor több ember helyett teljesítek is. Nem tanulságok nélküli az ellenszenvük. Számukra, mint az ezredforduló modernizált, felet-

több önérzetesnek mutatkozó egyedei számára, minden fölösleges erőfeszítés, ami nem kecsegtet azonnali anyagi haszonnal.

Szapura kifakadásaik így szövődnek kórossá:

– Miért nem állsz be végre a sorba? Miért akarsz mindenáron *más* lenni?

Mire én:

– Mert ahogy ti, egyszerűen nem érdemes élni.

Mire ők, sejtelmes mosollyal:

– Pedig másképp nem lehet.

Mégis, mint tolvajok a csengetéstől, infarktusközeli állapotba kerülnek minden leírt mondatomtól. Ha tehetnék, maguk hallgattatnának el, nem bíznák a feladatot a kulturális minisztériumra.

V

AZ ULTRALIBERÁLIS HATALMI LABIRINTUS

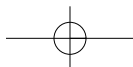
A rendszerváltozás óta egy látszólag vértelen érték- és identitásháború részesei vagyunk. Hadviselő félként vagy pusztán áldozatnak szánt halandóként, az már vérmérséklet, hozzáállás kérdése. Ki-ki miképp viseli értékei, élettere bemocskolását, tönkretételét.

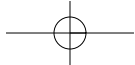
A hadviselés nehezen kiismerhető volta bizonytalanít el sokakat. Megtámadott milliók nincsenek tisztában vele, hogy célkeresztben élik az életüket. Hiszen a hadüzenet államépítő szándékként hangzott el. A vértelenség, az áldozat nélküliség látszata tréfál velünk.

A hozzáértéssel szerkesztett híradások ugyanis mindig mások szenvedéséről, fájdalomáról és bukásáról szólnak. Mégsem mondhatják a szemünkbe a termékreklámok fény- és hangzaporában, hogy a statisztikai adatok szerint, az európai átlagnál jóval hamarabb, valami rút betegség fog végezni velünk. De mielőtt lezárnák a szemünket, nagy valószínűséggel felbomlik a házasságunk, eladósodunk, pszichoszomatikus betegségek teszik elviselhetetlenné a mindennapjainkat. Függségi viszonyaink alakulnak ki, melyek rabságában, bonyolult összhatásában vergődünk akkor is, amikor a kielégítésük pillanatában átmenetileg boldognak gondoljuk magunkat. Vagy megkönnyebbültnek. Elhízunk, alkoholizmussal, dohányzással sietünk a rák és az elmebaj felé. Játékszenvedéllyel tompítjuk szorongásainkat. Fél szemmel a televízió a megváltót, a megváltást várva.

Elérkeztünk a balliberális hatalmi létszemlélet lényegéhez, amely a totalitárius rendszerek természete szerint kizárólagosságra tör az államon és az állampolgárai személyiségén belül egyaránt. Szabályoz és befolyásol minden lehetséges módon. A közösségeid, valamint az egyéniséged oldaláról. A kapcsolataid és a hivatásod irányából. A szokásaid és a kultúrád okán.

A magyar balliberalizmus képviselői, ahogy már szó esett róla, történelmi felelősségük elől menekülve a multinacionális nagytőke sodrában találták meg

a helyzeti előny kialakításához szükséges életteret. Ezt a teret tágítja napról napra a törvényesség határáig elmenő agresszivitásával és arroganciájával (taxisblokádnak, választási manipulációknak és sorolhatnánk), a másság, a többség értékeinek kategorikus elvetésével. Vállalt amoralitásával. Míg amerikai típusú értékszabadságot hirdet a pártállami időkben elsajátított ideológia szerint, legföljebb megtűri más értékközösségeket, ám tiszteletben kizárólag a saját érdekeltsége szerint szerveződőket tartja.

Szimbiotikus viszonyt alakított ki a médiával. Hatókörébe vonta az állami televíziót. Így történhet meg, hogy vezetőik tömondatokban otthonos, közhelyekből, szlogenekből építkező „világlátása” védtelenül zuhog a fejünkre naphosszat. Mondandójuk egyetlen színe az, amivel a hatalomgyakorlás öröme felruházza őket; az önteltség, a fontosságérzet, a szerepnek kijáró feltétlen tisztelet és az önimádat sajátos egyvelege: beszédhibákkal tarkított pszichopata báj.

Különösen ismerős a helyzet a fasizmus és a szocializmus üldözöttjei számára. A hamis mosolyok, a fennhangon hirdetett eszme – most éppen a korlátlan szabadság eszme – mögött rendre ott halljuk a menetelő katonák bakancsának csattogását.

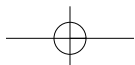
Önkiterjesztő, akaratervényesítő módszerük eszményképe az érték- és akarategyenge, hatalomfélő, tekintélyelvű egyn. A totalitárius hatalmi rendszerek, így az ultraliberális államépítésnek is ők a sarkos, szürke kockakövei. Nagy gondot fordítanak a befolyásolásukra, és az anyagi elkötelezés alacsony szintjén rendszeresen jutalmazták őket. Történelmi hagyomány szerint a náluk tehetségesebb állampolgárok kárára. Az államszocializmus korában kontraszelekciónak neveztük a folyamatot. Ma, amennyiben ez iskolázatlan, elmaradott társadalmi rétegekkel szemben nyilvánul meg, diszkriminációnak, ha a képzetesebb, rátermettebb polgártársainkat sújtja, akkor – ahogy. Valós verseny híján, semmi esetre sem használnám a versenyhátrány kifejezést.

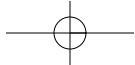
Utadba sodor valakit az élet... Érthetetlenek a gesztusai, de eleinte még a szavai is – mondandója rendezettsége ellenére. Egyszerre akar személyes és hivatalos lenni. Alázatos és lehangolt. Mintha jó minőségű, ám kifordított ruhában járna. Hirtelenjében azt sem tudod felmérni, férfival vagy nővel van dolgod. Az életkora meghatározhatatlan. A bőre sima, a szeme tiszta, ugyanakkor gyűröttek a vonásai és űzött a tekintete. Beszél és beszél. Lehangolt a magabiztossága. A hivatkozásai meggyőzőek.

Mégis neki kell valami.

Ennek az egyre gyakrabban feltűnő emberfajtának ugyanis mindig kell valami. Eladni akar. Kölcsönt kínál. Adományt gyűjt. Villanyszámlát, adósságot jött behajtani. Talán a televízióból olyan ismerősök a taglejtései. A politikusaink beszélnek így. Mind határozottabb a hangja. Kér, mégis mintha fenyegetőzne.

Egy jungi pszichiáter ekképp mutatná be a tanítványainak: íme, a létközösgéből kiszakadt, érzelmektől megfosztott, kötődésre képtelen, elértéktelenített ember. Mindig elégedetlen, mindig hiányérzet gyöttri, mindig követel. Viselkedésének alapja a teljes létbizonytalanság. Ha milliárdos, ha még az alján jár a ranglétrának, ugyanúgy a szerzésvágy és a birtoklási hajlam irányítja. Semmiben sincs maradéktalan öröme.

Az embertársaiban kiváltképp. Ha nem tesznek a kedvére azért, ha szolgálják azért. Leginkább mégis a mások értékeken nyugvó, megfontolt magatartása irritálja. Ilyen emberekkel kizárólag a céljai érdekében hajlandó szóba állni. Akkor is csupán olyan mélységig érdeklődő, amennyire célja eléréséhez az feltétlenül szükséges. Mint amikor gyakorlott, céltudatos mozdulatokkal meglékelnek egy dinnyét. Rövid ideig az önfejelem, az önmegtartóztatás más formáira is képes... Folyamatosan külső szabályozásra van szüksége, ami megóvja a testi-lelki bélpoklosság esetleges következményeitől. Ami rákényszeríti a végképp megkerülhetetlen törvények betartására... Ő tudja csak igazán, bár mélyen magába zárja, milyen kegyetlen tud lenni az élet.

A jungi pszichiáter, hogy érthetőbbé tegye a viselkedését, idomított és kondicionált állatokkal állítaná párhuzamba. Hátaslóról beszélne, amely vizesárkon, akadályokon át célba juttatja lovasát, majd boldogan ropogtatja föl tenyeréből a jutalom kockacukrot. Külső szemlélőként azt gondolhatjuk, a cukorért tette meg a kimerítő utat. Pedig ostorral szoktatták, míg magáévá nem tette a teljesítmény, a teljesítés örömét. Míg belső meggyőződésévé nem vált a szolgálat. A kockacukorral csupán emlékeztet a lovas. S míg a ló szája megédesedik, mi az elégedett ropogtatás fölötti derűnkkel észre sem vesszük az ostort és a csizmasarkon csillogó sarkantyút. Aztán a láncos kutya elragadtatott örömről beszélne a pszichiáter. Amikor a gazdája esténként rövid időre eloldja, s ő képen nyalja boldogságában. S miután kirohangálta magát, önként dugja vissza fejét a nyakörvbe a másnapi vacsora reményében... Utolsó szakasza az önvesztésnek akkor következik be, mikor leoldják ugyanazt a kutyát a láncról. Kiseprűzik az udvarból. A kóbor kutya már nem is kutya elsősorban, hanem talajtalan, önellátásra, kapcsolatteremtésre alkalmatlan, minden ízében kiszolgáltatott lény.

A büntetés és jutalmazás vég nélküli pulzálása lassanként felőrli az egyén hagyományokból, kultúrából, hitből összegyűrt lelki egységét. Az egyéniségét. Az asszimilált egyénekből mint sarkos, szürke építőkövekből lassan és bizonyosan falak lesznek. Sarkos, egymást keresztező utakra néző szigorú, szenttelen falak.

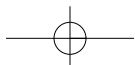
Az általuk határolt utakon, mint egy önmagába hajló labirintusban, már kény és kedv szerint terelhetők a kisebbségi létbe szorított, önálló érzelm- és gondolatvilágú, belső elszámolású embertársaink, akik a parlamenti demokrácia szabályai szerint kénytelenek engedni a nyomásnak.

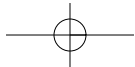
Felépült a nagy mű a demokrácián belül: az ultraliberális mintájú totalitárius állam. Falai között csak és kizárólag az építetők, az elv és az általa megszerzett hatalom birtokosai érezhetik otthon magukat.

Mivel az építmény az ő ízlésük szerint, az ő kényükre emeltetett.

A sehová sem vezető, önmagáért való ultraliberális hatalmi labirintusról óhatatlanul egy másik labirintusrendszer jut eszünkbe.

A posztmodern irodalom önmagába visszakanyarodó, kényszeredett körei. Az a szubjektív reflexiókból, önreflexiókból, vendégszövegekből, impressziókból szerveződő szövegvilág, amely teljességgel hozzáférhetetlen az avatatlan szemlélő számára. Olyan saját törvények szerint működő, elidegenített világ, amely maga kívánja meghatározni hozzáférhetősége módját.

Az olvasói előműveltség, az esztétikai felkészültség, az önálvetés feltétele a bebocsátásnak. Aki nem hajlandó az önálvetésre, az alárendeltségi viszonyra, kívül reked. Ha viszont az említett feltételek szerint bebocsátást nyer a szövegvilág sűrűjébe, megnyugtató érzelmi sivárságban találja magát. Mintha a szerző szándékosan eltorlaszolta volna a világ és az önmaga megismeréséhez vezető belső, érzelmi utakat.

Akárha szolid, tét nélküli társasjátékra hívná az olvasót, melyben ki-ki a megszabott logika szerint lépkedhet a kijelölt útvonalakon.

Előtolakodik a kérdés: melyik labirintus készült előbb? Melyik szolgált mintául a másik számára? A válasz egyformán igényel személyiség- és csoportlélektani vizsgálódást, valamint történelmi visszatekintést.

A posztmodern szöveg alkotója, általános megközelítésben, hiszen az egyéni sorok árnyalhatják a képet: mindenekelőtt önérzetes teremtés. Tisztában van a mester-sége társadalmi rangjával, amit, bárhová vetődjön is, kikövetel magának. Ha elismerik, barátságos, kedélyes. Nem áll messze tőle a szerepjátszás. A feltétele csupán annyi, hogy számíton a szerepében. Ha elbizonytalanítják, visszahúzódik. Ha megtámadják vagy támadást feltételez, hevesen reagál. Erősek önvédő reflexei. Ilyen esetekben nem áll messze tőle a fölényesség. A nála alacsonyabb rangúak, társadalmi helyzetűek lenézése.

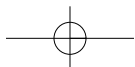
Világértelmezését a személyesség központozza. Érdeklődése szűkebb érvényesülési körére, az érdekeltségeire korlátozódik, ezen belül alapos ismeretre tett szert. Nehezen vonatkoztat el a megéltségétől. Ha mégis erre kényszerül, elbizonytalanodik. Szívesebben marad a fölényvel birtokolt szűkebb miliójében.

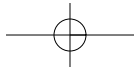
Könnyen köt barátságot, ugyanúgy szövetségeket céljai elérése érdekében. Klikkesedő társas alkat. Szívesen istápolják tehetségtelegebb barátaikat. Az ilyenek érdekében – ahogy más előnyökért is – képesek kisebb-nagyobb csínyekre, mint díjak, ösztöndíjak kicsikarása, közpénzek megdézsmálása. Pszichológiai értelemben az egyéni életben maradás, az érvényesülés nagymesterei. Ezért irigyelt, követendő modellek fiatal értelmiségiek számára.

E személyiségvonások, valamint a társas viselkedésformák kialakulása, megint általánosságban beszélve: jólétben vagy viszonylagos jólétben, szélsőséges helyzetektől és behatásoktól megóvott, tekintélyelvűen nevelt, iskolázott és művelt, ám szűk körben, előjogokban szocializálódott egyénre, egyénekre utalnak. Az előjogok tulajdonlásán idősebb testvér vagy egyke, a környezeténél előkelőbb vagy módosabb származású ifjú értendő. Aki a kiváltságait természetesnek, magától értetődőnek élte meg, ugyanakkor a miatta elszenvedett sérelmeket, esetenkénti kiközösítéseket mindenkor igaztalanoknak.

A csoportézés felerősíti önvédő tevékenységüket is. Ha szükségét érzik, a maguk igazáért egészen a társadalmi szintű hisztériakeltésig mennek el. Képesek meggyőző, politikát befolyásoló erődemonstrációkra.

Neveltetésüknél, kialakult személyiségüknél fogva elviselhetetlen számukra mind a diktatúra szorítása, mind az ultraliberális labirintuslétben belüli oktalan tipródás. Ezért, ha fanyalogva is, alkut kötnek a hatalommal.

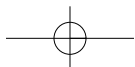
Vagyis a hasonló személyiségjegyek alapján szerveződő csoportosulások, az adott koron és feltételrendszeren belül, megteremtik a maguk hasonló társadalmi felépítményét. Virtuális térben vagy valós hatalmi erőterben, ki-ki a mesterségének, a választott megélhetési formájának és becsvágyának megfelelően. Így kapaszkodott össze a posztmodern irodalom a balliberális kormányzati erőkkel az ultraliberális hatalmi labirintusban. A politikai hatalom hagyta őket más, hasonlóan szocializálódott egyénekké, társaságokkal együtt az őrbástyává fejlődni. Ultraliberális módon tág kulturális, vérmérsékleti, ugyanakkor és törvénytörően szűk jellemhatárok között: a futóbolondtól a máig aktív besúgón át a kényeztetett arisztokratáig.

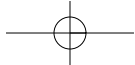
Ahol ők, a hatalomközelségtől megerősödött öntudattal, megkeresték amorális, antiszociális tettükhöz az önigazoló filozófiát a korszerűségben.

A fiatal író rossz ízű könyvet írt a szülőfalujáról. A felháborodott közösség hangot adott nemtetszésének. Mintha rugóra járna, beindult a szabadelvű önvédő henger. A fiatal író stúdióból stúdióba jár, idős, sokat látott szabadelvű szerzők érvelnek mellette a művészi szabadság védelmében. A hangzavarban érdekes módon elsikkad, hogy a falu közösségének is vannak jogai, érzései. Hogy talán nem oktanul gondolják az ifjút tisztulni senkinek, aki a sajátjait is jól átgondoltan eladja az érvényesülés kedvéért. Régen pezsgett így a szellemi élet, amely értékes művekkel, karakteres alkotókkal, hiába akadnak szép számmal, nem képes magára irányítani a figyelmet. Többszörös ultraliberális győzelem született: ütni lehetett a falusi, a vidéki közösségeken, a békés egymás mellett élést gyakorlókon, az emberi mértékkel mérő írókon és szellemi közösségeken, valamint az igazságosságra és jogszerűségekre áhító közvéleményen. A fiatal, igyekvő író egy csapásra országos nevet szerzett magának. Díjat vett át, interjúkat adott. Mi sem nyilvánvalóbb, mint hogy őt kellett sajnálni, vele kellett együtt érezni. Ismét beigazolódott az ultraliberális szabály: ha a butaság kifizetődő, akkor már ésszerűség. Diadalt aratott a kirekesztéselv. Most olvastam: a már nem is annyira fiatal író egy nemrégiben alakult szerzői jogvédő egyesület alapító tagja, felügyelő bizottsági tag. Emellett, meghívott előadóként, tanít majd a Magyar Írószövetség íróiskolájában.

Az érett korú posztmodern író – megint nem nevesítem, mert a személye nem fontos, vagyis mint személyiség egyáltalán nem fontos – azt mondta egy interjúban, a német ösztöndíja alatt úgy hozzászólt az autóra, mint Petőfihez a nadrág. Nálánál jobban kevesen tudhatják, mit jelent az említett költő a magyar közvélemény számára. Azt viszont aligha, hogy Petőfi hozzá képest valóban szabadelvű volt, és bátor. Nem többszörös védelemből járatta a száját együgyűen, a kicsinyes megélhetésért. Ugyanaz a költő mondta ugyanott: ideje lenne befejezni a maszatozást az identitás körül...

Mindenki mond, amit akar, ami éppen eszébe jut, ilyen a létezés az ultraliberális hatalmi labirintusban. Csakhogy sokunkat a jó ízlés mégis visszatart, hogy magyarázzuk egy olyan költő megnyilatkozásait, aki örömet leli a hangulatkeltésben. S akinek semmi sem fáj, mivel tudtommal magában él a világban. Elég szegénynek a maga baja, gondoljuk. Hogy az állathasonlatnál maradjak: miért is akarnánk elmagyarázni a láncra vert kutyának, milyen égitest a Hold, milyen törvények mozgatják és uralják, amikor őt csak az érdekli, hogy szabadon ugathassa?

Megkerülhetetlen a kérdés: miért kifizetődő ez a kulturált világban szánalmat, megvetést kiváltó viselkedés? Mitől lesz Magyarországon példaértékű, követendő magatartás? A korlátoltságból, személyes indulatokból gyúratott közösségrombolás?

Mert ez a mentalitás a kommunista utódpart bomlasztó programjának a legközvetlenebb, leghatásosabb személyes megtestesülése. Társadalmi szinten a leghatékonyabb, utánzásra alkalmas megnyilvánulás. Ezért többszörösen támogatott, dícsérendő cselekmény.

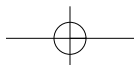
Beszédes példa, ennyi személyességet talán megengedhetek magamnak: a komlói önkormányzat elismerő oklevéllel jutalmazta a Big Brothers-sorozat egyik szereplőjét, aki nyilvánosan gyalázta a műsorban a jobboldal vezető politikusát. Ugyanez az önkormányzat, annak dacára, hogy soha nem támogatta a munkámat, a mai napig üzenget nekem, burkoltan fenyeget, mert kötetek sorával képviselem azt a kihasznált, megnyomorított, majd az értékei szerint elfeledett munkásközösséget, amelyet ők hivatalból felügyelnek és befolyásolnak mint szavazóbázist, a mai napig. Mindezt, hangsúlyozom, sértettség nélkül mondom, hiszen nem tartok igényt sem a rokonszenvükre, sem a gyámolításukra. S még egy gondolat: ha valaki fényesen élhetne a közösségek megcsúfolásából, az az író, showmann, az ismereteim alapossága miatt, én lehetnék. Csupán az emberi tulajdonságaikhoz, közösségi megnyilvánulásaikhoz a megértés, az elfogadás helyett a gyarlóság oldaláról kellene közelítenem. A recept unalomig ismert a liberális típusú lejárató műsorokból.

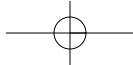
Megteszik ezt helyettem, ugyanakkor ellenem is mások, jutalomért, kiváltságoért. Önelégülten, lenézően, megvetéssel. Megtehetik, mert az önvédő reflexeink korántsem olyan fejlettek, mint a büntudatra, a méltánytalan büntetések zokszó nélküli elviselésére való hajlamunk.

Történelmi örökségünk ez az állapot. Velünk és bennünk él, része a mindennapjainknak. Minden etnikai, vallási, politikai, kulturális, szellemi közösségből s ugyanúgy az egyénekből a tőlük megszokott heves érzelmeket, előítéletet és ítéletet váltja ki. Majd fájdalmat, rossz közérzetet okozó utóélettel lassan szívódik fel, mint valami makacs, vissza-visszatérő betegség. A három-négy nemzedék óta tartó folyamat olyan mély bevésődést eredményezett, hogy a szinten tartásához elegendő egyetlen jól kigondolt és tudatosan alkalmazott politikai játszma – immár a fojtó levegőjű, ultraliberális hatalmi labirintusban.

A közéleti, belpolitikai dinamikákat ismerő olvasót, ahogy engem is, már most nyomasztó érzés kerülget, noha még csak tapintatosan közelítünk a kérdéshez.

A következetesen alkalmazott etnikai-vallási vizálysztítás játszma-jához. Amely játszmának jól körülírható lényege, célja: a szocialista, ma már balliberálisnak mondott politikai tábor a történelmi sebek rendszeres vakarásával, a kétirányú indulatszítással kívánja bizonyítani asszimilációs, nemzet- és közösségromboló tevékenysége helyességét. Miközben mind a vallási és kulturális értékei, hagyományai szerint békében élni akaró zsidó és keresztény közösség-közösségek a kínok kínját élik meg. Manipulációs eszközzé alacsonyításuk, megszenvedett történelmük okán.

Ez a minden kiterjedésében, hatásában alattomos és kegyetlen politikai játszma a gyakorlóhoz, a szocialistákhoz illő primitív módon a kondicionálás elvére épül. Csupán éheztetett, zaklatott létállapotban tartott etnikai, vallási és kulturális közösségek kellene hozzá. (Mindjárt érthetőbb a tudományt és a kultúrát sújtó szegénység. A kárpótlásból, jóvátételből való kizárásuk.) Legalább ennyire szükséges az államszocialista időkben elvégzett előkészítő tevékenység; közös történelmünk neuralgikus pontjainak kibeszéletlensége, a problémák elásása, tabuvá nyilvánítása. A tabuk kívánatosak voltak és lehettek a természetes népeknél barbár korokban, ám szájalmasak, visszahúzó erejűek a harmadik évezredben. Míg feloldásuk kataritikus erejű lehetne, úgy a meglétük a társadalmi, civilizációs éretlenség argumentuma. S kik ne látnák e tényt mindenkinél világosabban, mint egy bal-liberális-ultraliberális gyűjtőpárt élemberei?

További feltétel a játszma akadálytalan működtetéséhez egy újabb tabu, amely úgy épült rá az előbbire, ahogy a rákos megbetegedés terjedt: áttétellel. Lényege pedig, hogy az egymással szembefordított felek, rosszul felfogott önvédő magatartásként, nem alkalmaznak kritikát, korrekciót a saját kultúr- és érdekkörükön belül. Így alkalmatlanná válnak az öntisztulásra, ezáltal a másik félhez való közeledésre. Valamint a játszmából – úgyis mint számukra kizárólag hátrányt és fájdalmat okozó konfliktushelyzetből – való kilépésre.

Így aztán az egymással szembefordított közösségek egzaltált (olykor naiv, jóhiszemű) tagjai akadálytalanul tehetik a mentális gyengeségükre bízott feladatot: nyílt gyalázkodásba kezdek valós vagy vélt sérelmek okán, mielőtt az oldalukban érzik a sarkantyút. Vagy nyelvükön a kockacukrot.

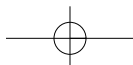
A többit már elvégzi a média, akár személyes, érzelmi alapon, akár politikai, anyagi indíttatásból sokszorosára nagyítva a játszma patológikus kifejlését. Amely így akadálytalanul megtalálja végcélját, a védtelen lakosság egészét. Kit egyénként, kit pedig a közösség tagjaként. Antiszemiatákká, potenciális áldozatjelöltekké alacsonyítva le mindannyiunkat. Mindannyiunkat, akik vállaljuk identitásunkat annak minden ránk ruházott morális terhével, történelmi felelősségével. Akik a keserű történelmi tapasztalataink okán nem hiszünk és nem hihetünk az izmusokban. Akik egymás értékeinek kölcsönös tiszteletben tartásával kívánjuk élni az életünket.

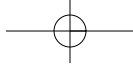
Ám a forrpontra juttatott politikai játszma mégis, megint, mindig idegengyűlölőknek és viszontgyűlölőknek tüntet föl minket – egymás szemében.

VI.

A BELSŐ GYARMAT ÉS FELÜGYELETE

A hisztériára való hajlam, ahogy már szó esett róla, a túlzott érzékenység, a felfokozott viselkedésre mutatott készség minden esetben belső zavart, ellentmondásokat, feldolgozatlan traumákat, feloldozatlan bűnöket, büntetéstől való féltelmet takar, vagyis önazonossági, önértékelési bizonytalanságot. Legyen szó egyénről, közösségről.

A legtöbb személyes szint, etnikai, vallási, kulturális különbséget magába olvasztó szocialista párt működése mégis zavartalan. Gyűjtőpárt a szó szoros értelmében. Fungálásának fő meghatározója, hogy tagjai az anyagi előnyszerzés és az érvényesülés érdekében vállaltak közösséget. Közös nevezőjük nem kulturális értékekre, kifinomult érzésekre épülő eszme, hanem maga a sivár anyagság és anyagiasság. Ahogy az egyéni és szervezeti gondolkodásuk is mennyiségi, mintsem minőségi. Ezért könnyen megértik egymást, zökkenőmentesen kommunikálnak, és a maguk területén belül rendkívül hatékonyak.

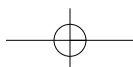
Kritikus helyzetben, a közös célok, az összetartozás érdekében, mindig az egyéb énrészek, identitásaik kárára kötnek kompromisszumot. Sikereik fokmérője a pénz és a hatalom. Ellenben a bántottságukat, fájdalmaikat mindig és kivétel nélkül a racionális, politikai énjük által elnyomott érzékenyebb, bensőbb, emberibb személyiségrészeiknél vételezik. Ha kritika éri őket, támadás, vagy ha hátrányos helyzetbe kerülnek, mindjárt jó keresztényként, üldözött zsidóként reagálnak.

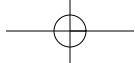
Ez az éretlen, beteges viszonyulási forma – éppen a beteg, felnőtt emberhez méltatlan volta miatt – akár szánalmat is ébreszthet. Merőben más a helyzet az olyan politikusok esetében, akik tudatosan, a mindenkori érdeküknek megfelelően kényük-kedvük szerint váltogatják hús-vér valójuk legkülönbözőbb részeit: az állampolgári, etnikai, vallási, politikai, üzlet-érdekeltségi énjüket, elkötelezettségüket. Mikor melyik énrészükkel, énképükkel célszerű előhozakodni. Ennek megfelelően másképp viselkednek a családjukban, másképp a tárgyalótermekben, megint másképp a közvélemény előtt. Ha javasolnak és előterjesztenek, akkor szabadelvűek és pragmatikus gondolkodók, nemzeti ünnepeken magyarok, ám ha támadást feltételeznek, akkor rögvést valamely védelemre szoruló etnikai, vallási, kulturális, mentális kisebbség tagjai. Busás javadalmazásukról, előjogaikról mélyen hallgatnak, ugyanakkor a legkisebb sérelmeiket is hisztériás felhanggal hurcolják a közvélemény elé.

Az idők során megszoktuk, beletörődtünk, hogy ilyenek a baloldali ideológián nevelkedett politikusok. Fásultan tűrjük, hogy nekik vagy igazuk van, vagy tűrhetetlen elnyomatás alatt kénytelenek élni. Ők pedig egyre otthonosabban mozognak a szerepükben. Mintha valóban az övék lenne az ország, a jogos tulajdonuként gondolkodnak róla.

Élembereik a választási kampányok, a költségvetési viták felfokozott pillanataiban, a megméretés lázában még a kamerák előtt is alig leplezik hamis országtulajdonosi tudatukat. Személyiségük hazugságok által megbontott egységét, bomlottságát, amelyet csupán a szerzés- és hatalomvágy tart úgy-ahogy egyben. Ilyen alkalommal nyilvánította ki frakcióvezető asszonyuk: ne gondolja magáról az ellenzék, hogy a társadalmi kontroll szerepét töltheti be a parlamentben. Éppen csak a fogát nem csattogtatta hozzá. Ilyen ideglázás állapotban mondta nemrégiben a miniszterelnök a veszteségeink kapcsán, hogy az ideális népességszám a hétmillió...

Beteg, bomlott személyiségükkel olykor talán hiszik is, amit mondanak. Ahogy minden bizonnal abban is hisznek, hogy párton belül valóban megteremtették

a sokszínű együttélés életterét és légkörét. Maguk sem értik, miért nem boldognak az elveikkel önnön jól kitaposott körükön kívül. Akár a valószínűség-számítás felé igyekvő nebuló, aki gondtalanul kivon és összead a zárójeleken belül közös nevezőre hozott számokkal, ám az egyenlet egésze izzasztó talány marad számára.

Csatlakozz hozzánk! Tartozz a győztesekhez! – buzdítanak boldog-boldogtalant. Talán az elvénült pártideológusokon kívül a többség nincs is tudatában, hogy ösztartozásuk alapfeltétele az ellenségkép, kötőeleme pedig az ellenség irányába gyakorolt egységes fellépés. Elsivárosodott érzéseik, vagy-vagyokra épülő gondolkodásuk és az örökös rivalizálásra hegyezett mentalitásuk mind-mind erről az eltökélt élődsi életfelfogásról árulkodik. Éppen ezért azt sem mérhetik föl, hogy piramisjáték módjára menten összedőlné a vállalkozásuk, ha túlnőnék kisebbségi méretüket.

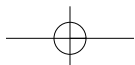
Így is csupán külső erőre támaszkodva, az államadósság folytonos növelésével tartható fönn országfosztogató játékuk.

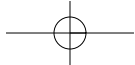
Arról természetesen szó sincs, hogy az elvont gondolkodásra képtelen balliberális politikai elit bármit is értene a posztmodern irodalomból. A publicisztikából is annyit, amennyiben az a nemzeti oldal lejáratására törekszik. Borsosan, gunyorosan, vitriolosan. Nekik általában a sportmenedzselés, lehetőleg közpénzből, valamint az utazás, ha lehet, szintén közpénzekből, a szórakozásuk. Ám mindez közel sem jelenti azt, hogy a posztmodern szövegeképzés, a posztmodern írói, művészi pályák mögött ne látnának teljesítményt. Elvégre az ő kormányzati tevékenységük is teljesítmény. A népességritkítással egybekötött asszimilációs tevékenység, a hol privatizációnak, hol reformoknak álcázott és gondolt országfosztogatás komoly energiákat követelő, fárasztó vállalkozás. Olyannyira fárasztó, hogy célszerű az ez irányú tevékenységeket összehangolni.

A balliberális politikai elit és a posztmodern irodalom képviselőinek egymásra találása személyiségük hasonlóságában rejlik. A fölényes, önérvényesítő társadalmi fellépésben. Fél évszázada az élmunkások emberképére volt szükség az államszocializmus kiépítéséhez. Most bonyolultabb korban élünk, bonyolultabb eszményképek kellenek. A sminkelt, talányos címlaparcok, a könnyed és szellemes csevegők, a tartalom nélküli csillogás idejét éljük.

Példaképpé emelésük a leghatékonyabb és legkevésbé fáradságos módja a rombolásnak, züllesztésnek. Az önimádatall átítatott hamis önérzet eszményképpé avatása. Úgyis mint a személyes küzdelem lehetőségének elvetése az önmagunk és a világ mélyebb megismerésére és elfogadására. Valamint a megalkuváshoz való mindenkori jogunk a közösségtudatú, felelősségelvű magatartás ellenében.

Bástyalétük, az ultraliberális hatalmi labirintuson belül betöltött csoportos szerepük pedig jószerével ennek az életszemléletnek az intézményes változata. Politikai intés, szakmai útmutatás az egyetemek, gimnáziumok, kulturális közintézmények „modernizálásához”. Amin természetesen a hagyományoktól, a nemzeti sajátosságoktól való megfosztatás értendő.

Egyéni és csoportos kényeztetésükkel irigységet lehet ébreszteni az éheztetett, nélkülözésre ítélt többségi társadalomban. Az egyének és közösségek szintjén rábírní őket: mondjanak le maguktól önnön értékeikről.

Már Horn Gyula miniszterelnökként tett nyilvános kijelentése a kilencvenes évek közepén, mely szerint nincs szükség pszichológusokra, visszamenőleg is nyilvánlatkoztatás jellegű. A baloldal ideológusai már a rendszerváltozást előkészítő időkben eldöntötték, hogy utódpártként sem tartanak igényt a valóság széles közösségi formájára. Nem tartottak igényt rá az államszocializmus idején sem, ennyiből következetesnek mondhatók, ám fejlődőképesnek aligha. Ők csupán a módszerekben, a hatékonyságukban akartak fejlődni.

Ezért nem kellenek mindmáig a mélylélektan képviselői, a gyógyító pszichológusok, akik az emberi egészség szerves, sőt szervező részeként gondolkodnak a valóságról. A baloldali alakoskodás persze nem hiányozhatott a miniszterelnök szavaiból, pontosabban az elhallgatásából. Jelesül, hogy a baloldal rendre felhasználja a viselkedés-lélektan, a magatartáskutatás eredményeit a manipulálásra, tömegbefolyásolásra, kondicionálásra. (Egyben akaratlanul is rátapintottunk a pszichológia Káin-Ábel-modelljére, mert kétségünk se legyen felőle, hogy a viselkedés-lélektan művelői kapják az állami támogatás meghatározó részét.)

A valóságkép nélkül élt élet, az érték- és eligazodási, tájékozódási zavarok mind előállapotai a elmebetegségnek. Gondolhatnánk mindjárt Horn Gyula személyes félelmére is azon kijelentése kapcsán, mi derülne ki róla, ám tudjuk, a vizsgálat csak önkéntes alapon működhet. A helyzet, a társadalom egészét s jövőjét tekintve, jóval súlyosabb. Mert nem csupán az elmebetegségek előszobája az imént leírt zavar. Hanem a szélhámosságé, a tudatos, megfontolt csalásé is.

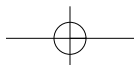
A megrontott, romlott egyén, amennyiben egységes logikával, következetességgel képviseli beteg nézeteit, józannak, megfontoltnak tűnhet. Kivált, ha egy közösség részeként, annak képviselőjében teszi ezt. S amennyiben sokan és sokszor, politikai programként hangoztatják ugyanazt a képtelenséget, hinni is fognak nekik.

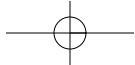
Esetünkben azt, hogy maradi, másodrendű állampolgárok vagyunk. Ezért engedelmességgel, munkavégzési és adózási kényszerrel tartozunk a bennünket modernizálni igyekvő bal-, majd balliberális oldalnak. Még egyértelműbben: nem csupán az utódpártnak és vonzaskörének a belső gyarmata lettünk, hanem minden egyes gyarmati sorban töltött nappal igazoljuk is gyarmatosításunk jogosságát.

VII.

A KÁIN-ÁBEL-MODELL

Érzésekbe zárt élmények, benyomások tömkelegével tértem haza országiárá, magamkereső hosszú utazásomból. A Mecsek szelídebb oldalát választottam életterül, egy kis katolikus falut, ahol még hagyomány- és érték-közösségben élnek az

emberek. Gyerekkori vágyam vált valóra a nagyutcai gazdaház megvételével. Úgy fogadtak a családommal az itteniek, mintha tényleg hazaértem volna.

Az egykori munkatársak a Zobák-bánya nyolcszáz méteres mélyéből. Az ifjúkori cimborák. Már a bútorok lepakolásából kisebb ünnepségek kerekedtek. A sárgán ragyogó telihold fényében fejeztük be a rakodást. A Vén Dióból pogácsát és bort hordtak nekünk. Akinek nem jutott munka, az is megállt néhány érdeklődő szóra.

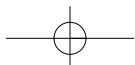
Az érdemest igyekeztem magammal hozni, amit a táj, a természetes életforma csak megerősíthet bennem. Ismeretekké tisztítani őket a még háborgó érzéseim javára, a következő esztendő feladata volt kétkezi, kemény munka mellett. Hát igen, úgy hoztam magammal az építő, otthonteremtő ismereteket, akár a magam javította régi bútorokat, berendezési tárgyakat.

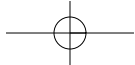
Minden gyorsan pergő esztendő része volt egy-egy ház, szőlőhegyi présház helyrehozatala, törött, elvásott bútorok felkarolása. Aztán megkaptam az élettől azt a lehetőséget is, hogy a Hegytetőn, hektáros szőlő, gyümölcsös közepén felépíthettem álmaim házáat egy ódon présház kibővítése által. Ezer és ezer talicska föld megmozgatásával készítettem elő, majd magam vasaltam, betonoztam az alapot. Együtt dolgoztam kőművessel, áccsal. A belső munkálatokat át sem engedtem volna iparosnak. A pincejáratok nyirkos, sárga agyagfalának szagától, tapintásától a kéményrakás verőfényes őszi aktusáig elraktározódott bennem az építkezés minden mozzanata, hangulata.

Felhők árnya kúszott tova a szemközti hegyeken, amikor a tetőre fektetett létráról a kéményre emeltem a beton fedlapot. A falura lejtő legelők fölött ölyvek köröztek. Az óvoda udvarából felhallatszott a gyerekek zivaja. Mintha strandolnának. Mindig ilyennek hallom a kicsiket. Nincs ritmikája, nincs benne semmi megkomponáltság, mégis egységes egész. Talán az érzelmi fűtöttség miatt. A völgyhajlatban kitartóan dolgozott a gatter. A fűrészlapok ütemes surrogása úgy hatott, mintha hegyoldalt fészülnek, s valóban megborzongtak a fák egy gyenge légáramtól. Az ölyvek néhány szárnycsapással följebb emelkedtek a gomolyfelhős égbolton. Az egymáshoz búvó parasztházak, az istállók, pajták napfényben fehérítő terméskő falai, a tetők megkopott, fáradt vöröse egyszerre volt távoli és szinte tapintható.

Gyerekkorom óta nem éreztem, nem érezhettem így. Az otthonlét melengető, erőt megsokszorozó érzete volt ez, amely mindent átlényegít. Visszamenőleg is értelmez, helyes megvilágításba helyezi a feleslegesnek tetsző kitérőket, megpróbáltatásokat. Végre külső megszorítások nélkül élhetek. Nem meddő és teljesen hiábavaló harcok kötnek le. Minden idegszálammal a vállalt feladat felé fordulhatok.

A tavalyi tél, ahogy körbezárta a hegyet, rábírt a regényírásra. Hóból olvasztott vízzel mosdottam. Kora reggel karvastag ágakból tüzet raktam a zúzmarás erdeifenyő alatt. Nyolcszor-tízszer lapátoltam tele a bádoghordót, mire órák múlva megtelt vízzel. Alkonyatig háromszor tudtam megismételni a műveletet. Egyre messzebről hordtam a havat, mely teljesen eltűnt a ház környékéről. Éppen megtelt addigra a ciszterna. A parázs még sokáig sziporkázott az éjszakában.

Végre képes voltam akkora energiák mozgósítására, amelyekkel átmenthettem a balladásnak nevezett tömörségemet a regényírásba. Mégsem úgy merült föl bennem a kérdés, miért tudok egyszerűen regényt írni. Arra kaptam választ, miért nem sikerülhetett mindeddig.

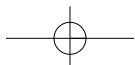
Alkonyattól csillagok sziporkáznak az öreg gyümölcsfák fekete ágai között. Munka közben ki-kinézek az ablakon. Lekapcsolom az asztali lámpát: alattam pár száz méterre a fényfoltokkal, csillámokkal körbeszegett falu. Őzek, szarvasok járnak el a ház mellett, alig kőhajításnyira. Ritkán látjuk, ám számon tartjuk egymást. Miután esténként leteszem a tollat, az üvegajtós kandalló tűzfénye tölti be a hajópadlós szobát.

Orosz, amerikai prózaírók indítottak el utamon, és Illyés Gyulához, Sánta Ferenchez, Szilágyi Istvánhoz tértem haza. Az érzéseimre és megérzéseimre támaszkodó természetem miatt alig is történhetett volna másképp.

Sánta Ferenc a forradalom hőseként alkotói szigetlétet alakított ki. Morális történelemvallatása, felelősségelvű gondolkodása a nagy művek után a teljes elhallgatáshoz vezetett. Illyés Gyula *Az egy mondat...* 1956-os megjelenését követően, az érett írói tudás birtokában, a rá nehezedő nyomás elől Petőfi Sándor bőrébe bújt a Petőfi-monográfia erejéig, hogy haladékot nyerjen. Ám eközben ugyanúgy látnia kellett az elszánt nemzetpusztító törekvést, melynek részgyőzelmeiről nap mint nap diadalittasan számolt be az egypárti sajtó. Ugyanúgy a családja, környezete fokozatos idomulását, hordani szóltanul tudatában a terhét. A népi mozgalmat a kultúrpolitika elsorvasztotta. Illyés, a társadalmi szintű cselekvés lehetőségétől megfosztva, miképp védhette volna belső, érző énjét az újabb felismerésektől? Az értés általa birtokolt szintjén tudnia kellett: a diktatúra okozta törés történelmünk további messze ható, terhes meghatározója lesz. Olyan termékeny korban, amikor a nyugati országok elsőprő erejű megújításon, gazdasági, jogi és emberjogi fejlődésen mennek keresztül, mi a hátrányunkhoz képest is hátrálni kényszerülünk. A *Magyarok* szilánkjai már mutatják, a kényszerű engedelmények mellett nem maradt ereje összegezni, egységgé gyúrni az oly gazdag élete benyomásait. Öregkori naplója már az önmagának megjövendőlt meghasonlásról szól. Szilágyi István az erdélyi sorsközösségben, kisebbségi létben, önmegtartó erőként élte magyarságát. Nem gyötörte öngazoló, önmagyarázó írói kényszer. Kíérlelte s máig kíérleli munkáit. A történelmi-emberi örökkévalóban gondolkodik, a jelen idejű elfogultság, alkotói befolyásolhatóság, valamint a megfélelni vágyás legcsekélyebb jele nélkül. Fejlődése töretlen.

Három tehetség, három közeg, három írói szerep. Három, számomra meghatározó sorsvonal, amelyet a XX. század második fele szűkmarkúan felkínált a Sarkadi–Hajnóczy–Simonffy-féle végzetvonalon túl az érvényesülésről lemondani tudó, ám az önazonosságát az összes terhes, büntetett voltával vállalni akaró magyar írónak.

Életem alakulása, sorsom alakítása mára magyarázatul szolgál annyi más létkérdésre is, amelyek annak idején, bármely irányból közelítettem is hozzájuk, megfoghatatlanok maradtak számomra. Meghatározó szerepe lett ebben a folytonos

másokra figyelésnek, a tanulmányozott emberi sorsok, viszonyulások és viszonyrendszerek sokaságának. Az írásban megélt azonosulásnak. Valamint az újabb, immár fáradtság nélkül bezsebelt tapasztalatoknak. Ahogy beteljesülni látom véreim, barátaim és felebarátaim sorsát. Ahogy átérzem a keserű szembesülések megrendítő erejét. Ám ehhez elengedhetetlenül szükséges tudatos létem húsz-harminc esztendeje, a történelmi távlat, amely nélkül, most merem csak a magam számára is kimondani, prózaíróként jó esetben is csupán inasok vagyunk. Mindig szükségünk van a kegyelmi pillanatokra, amikor összeszorozódhat bennünk a tapasztalat és a megézés a teremtő erővel.

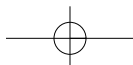
A magyar szellemiség XX. századi útja számomra leginkább egy történelmi térben és időben kinyíló, egyenlő szárú Y segítségével jeleníthető meg, melynek törzsét a politikai erőszak elcsavarta oly módon, hogy az egyik, értelemszerűen a bal szára enyhén fölfelé, míg a jobb szára ugyanolyan szögben lefelé mutat. A törzs és a szárok szétválása az ötvenes évekre, a politikai erőszaktétel idejére esik.

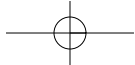
Mivel a modell a lelkeségünk erőterében nyeri el a harmadik, a mélységi dimenzióját. Káin-Ábel-modellnek neveztem el. A testvérrivalizáció mélylélektani megragadása, elfogadott jelképe után. A bibliai merítésű Káin-Ábel-kapcsolat s annak kifejlése alapján. Ehhez tartom magam, mindjárt azt is kijelentve, hogy számomra a népi-urbánus ellentét, valamint a köréje szőtt értelmezési kísérletek nem jelentenek sem kiindulási, sem tájékozódási pontokat. Az Y törzséből szétváló szárokat még csak nem is ezen eszmei irányzatok rajzolják meg, bár részben tartalommal telítik. Szükségszerű azt is leszögezmem: nem vagyok pszichológus, szociálpszichológus, kivált a csoport- és társadalom-lélektan tekintélye. Ám gondolkodnom attól még szabad. A mindannyiunk számára hozzáférhető, megszerzhető tapasztalatok és törvényszerűségek szellemében.

A kettéváláshoz vezető okot elsősorban a szocializáltságához, ezen belül is az élményekkel, érzésekkel telített, mély személyiségdimenziókban lejátszódó gyerekkori, családi szocializációhoz kötöm. Ezt követően tartom szükségesnek megemlíteni a tágabb etnikai, vallási, kulturális irányultságot, a társadalmi szintű szocializációt.

Vegyünk egy szokványosnak mondható, ezért értelemszerűen csak sémaként használható testvérrivalizációs mintát, Káin-Ábel-kapcsolatot a család erőterében. Az elsőszülött testvér az előjogok birtokában féltékenyen tekint újszülött testvéreére, akivel immár osztozni kénytelen mind a szülői törődésben, mind, legalábbis hite szerint, a családi javakon. Sértett, dacos fölényrel viszonyul öccséhez, s ha nincs jelen külső tekintély, akár erőszakkal is érvényesíti elsőszülötti jogait. S ha nem lép közbe a viszály okát átlátó türelmes, konfliktuskezelő és tudatosító szülői bölcselem, rögzül is ebben az állapotban az idősebb fiú. Személyiségjegyévé, tulajdonságává válik a fölényes, erőszakos önérvényesítő magatartás. Generalizálódik, meghatározója lesz későbbi társas viszonyainak, áthatja társadalmi megnyilvánulásait.

Ugyanígy lesz, lehet, mert olykor a szülői ráhatás vagy más bonyolító tényezők miatt éppen fordított felállást nyer a képlet, a kisebbik testvér sorsa, sajátja a hátrányos helyzet, az igaztalan bántalmak megszenvedésén alapuló szocializáció. Azé

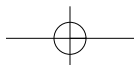
az esendő lényé, aki úgy nyitja szemét a világra, hogy mindenki önálló akarattal és cselekvési joggal rendelkezik körülötte. Azé a kiszolgáltatott lényé, akivel szemben előjogokat élvez minden fölmenő, még a nálánál alig idősebb, előbb született testvér is. A boldoguláshoz, olykor a pusztá életben maradáshoz is folyton alkalmazkodásra kényszerül. Fogékonyvá válik a család kapcsolatrendszerére, a már-már vételezhetetlen impulzusok érzékelésére is. Cselekedeteiben, kapcsolataiban a legtöbbféle viszonyulásra lesz képes. Szerencsés esetben elsajátítja a megértés, az együttérzés, valamint az ezeket összegző megbocsátás képességét is. Érzékennyé válik az elesettek sorsára. Olyan egyéniséggé válik, akiben az elfogadás áthatja a megszerzett egyéb tudást. Bonyolult világlátásra tesz szert. Képes lesz akár szélesebb közösségek fájdalmának, elnyomatásának terhét is a vállára venni. Társadalmi szerepként hurcolni.

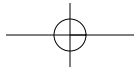
Gondoljunk csak a legtöbb nép, népcsoport mesevilágában fellelhető „kisebbik fiú”-mesékre. Amely meséknek különös súlyuk van a magyar népmesevilágban. A kicsinységéből, hátrányos helyzetéből erényeket kovácsoló kisebbik fiú megmentővé magasztosul a történet során. Ez a felnőttkorra társadalmi szinten megszilárduló Káin-Ábel-viszályállapot lehetett a „kisebbik fiú”-mesék kovásza. Egészen pontosan annak a feloldhatatlan keservnek a felismerése, hogy a megszerzett és megszenvedett többlettudás jószerevével hasznavehetetlen marad, ha nem leli meg önnön erőtereit, nem válhat a nagyobb közösség hasznára. (Vagyis a kisebbik fiúk tanúságtévő történetei a kisebbik fiúk ajkán születhettek, példázatul. S egyben önnön vigasztalásukra.)

De messzire kanyarodtam, mivel még nem érintettem a társadalmi szocializáció fogalmkörét. Azt a folyamatot, amely a személyes érés későbbi szakaszára, az öntudatosodásnak, a társadalmi szerepek elsajátításának idejére, az ifjúkor és a felnőtté válás időszakára tehető.

Ebben az életszakaszban keressük, s immár kizárólag a szellem emberéről beszélve, többnyire meg is találjuk az értékazonos közösségeinket. Amelyek akár végleges társadalmi helyünket is kijelölhetik. A csoportban, értékközösségekben elfoglalt helyünk, szerepünk, mozgásterünk, lehetőségeink tovább bonyolítják, árnyalják énképünket. Káini természetünk rejtve maradhat egy megszorított, alárendelt viszonyban (idősebb, nagyobb tudású vagy éppenséggel erőszakosabb természetű hangadók árnyékában), ugyanakkor Ábel-természettel is betölthetünk, persze jóval ritkább esetben, vezetői szerepet hasonló személyiségű társak között. A helyezkedés, vetélkedés velejárója a szervezeti, társas működésnek.

Külső nyomás, erőszakos ráhatás alapjaiban rengetheti meg az értékek szerint kialakult, morális szabályokon is nyugvó belső összetartozást. Kivált, ahogy esztünkben is, a maradandóságával éppúgy fenyegető diktatórikus presszió. Amely a totalitás igényével egyszerre gyakorol befolyást az egyénre egyénisége számtalan oldaláról, valamint a közösségre. Az előbbi fejezetekben már tárgyalt módon, nagy valószínűséggel szétzilálja vagy legalábbis átrendezi a csoportok, közösségek belső erőterét. Beavatkozik a személyes kapcsolatokba, megbontja a viszonyulási formákat. Az új helyzetben kinek-kinek kidomborodhatnak szunnyadó tulajdonságai.

Jelentős módon és mértékben megerősítheti az önálvető vagy éppen uralkodó hajlamunkat. A vagy-vagyokra épülő rideg, diktatórikus rend előbb-utóbb kategorikus döntésre kényszeríti az egyént.

Kezdetét veszi az új ingerekre adott feleletekkel, egy másodlagos, kései szocializáció, amely a megváltozott viszonyok szerint mérlegel, és a lényegét tekintve minden esetben alkalmazkodó viszonyulást eredményez. (Vagyis a zsarnoki szerep és magatartás is lehet teher, kényszer, balsors.) Ha az egyén az egyén a mélyrétegeinek megfelelő, uralkodói hajlamára hallgatva a hatalom közelében jelöli ki új helyét, ha az önálvetésben és beletörődésben lel megnyugvást, ha a konok ellenszegülést választja – a külső erő támogatásával (szovjet segédlet a belső dinamikák ellenében) kiépített diktatúra paramétereinek viszonyában volt kénytelen döntést hozni.

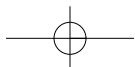
Elfojtás vagy részleges elfojtás alá kerül az egyénnek a társadalmi fejlődés szempontjából oly fontos etnikai, vallási, kulturális orientációja. Módosítani kényszerül a vágyott vagy már gyakorolt társadalmi szerepét, esetenként teljesen és véglegesen le kell mondania róla. Elsődlegessé az életben maradás (civilizált társadalmakban a megélhetés) válik. Azaz – jobbára az etnikai, vallási, kulturális irányultságtól függetlenül – a „kisebbségi fiú” árnyaltabb szocializációra épülő problémaérzékenysége, gazdagabb érzelmvilága esik áldozatul a diktatúrák nyers természetének. Amely terep, ebből adódóan, megint csak általánosságokban szólva, az önérvényesítő, erőszakos természetű egyéneknek biztosít kedvezőbb teret és lehetőséget a hatalmi ambíciók kiélésére.

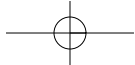
A technikai fejlődés, a kommunikációs forradalom, a megszerezhető és birtokolható javak bősége, az énkiterjesztés megannyi lehetősége a XX. század második harmadától válaszütt elé állította a szellem emberét. Tudását mily módon, milyen mértékben és milyen feltételekkel állítsa a köz szolgálatába. Ugyanez a kérdés jóval előbb felvetődött a társadalmi fejlődés útján előttünk járó kultúrákban.

Csak hogy míg a fejlettebb kultúrákban az osztdódás a nemzeti, történelmi sajátosságoknak megfelelően, a józan ész, az egészséges öntudat és a személyes szabadság jegyében zajlott, hazánkban a baloldali diktatúra végzetes törést, valamint fokozatos szembeforduláshoz vezető kibicsaklást eredményezett.

A szovjet megszállástól támogatott, egyébként mind morálisan, mind kulturálisan tartalmatlan, múlttalan baloldal a negyvenes-ötvenes évek fordulóján gátat vetett a természetes fejlődés minden formájának. Ennek részeként a humán értelmiséget, az önnön értékei szerint, gyakorlatilag kizárta az országépítésből. A primitív, emberidegen ideológia szintjére lealacsonyított létezésben nem maradt esélye az emberi, közösségi kiteljesedésnek. Mindennek valami silány, elkorcsosult változatát voltunk kénytelenek megélni, elszenvedni.

Ekkor és így kezdődött a véleménykülönbségei ellenére is mindaddig osztatlan egész magyar szellem kettéválása. Mi más bizonyította volna hívebben az érték- és eszmegazdag televény együttes működését, mint éppen a belső feszültségek mentén felpeszgő, vitákat kavarázó, összezőrdüléseket és megbéküléseket hozó élet.

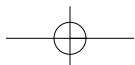
A sorskérdéseket, legyenek bármennyire fájdalmasak is számunkra, mégiscsak a szellem emberei hivatottak megválaszolni. Az 1956-os egységes forradalmi fellépés ugyanezt mutatja: a kezdeti rokonszenv, a megelőlegezett bizalom a szocializmus ügye iránt a legkritikább esetben bizonyult tartósnak a meggyőződés szintjén.

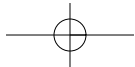
A Káin–Ábel-modell, azaz az Y szárainak markáns távolodása éppen a forradalom leverése után, a megtorlások, az államszocializmus intézményének megszilárdulása idején kezdődött. A lélektan eszközével már körülírt, két karakteresen eltérő személyiségalkat, két különböző emberi természet indult el egymástól távolodva, hogy megjelje társadalmi szerepét a történelmi kényszer engedélyezte szűk korlátok között. A Káin-ág szereplői történelmi realitásként akartak gondolni a diktatúrára, hogy elfogadhassák és elfogadtathassák magukat. Önigazoló filozófiát kreáltak árulásukhoz, korszerűségnek nevezve el. A társadalmi haladásért meghozott személyes áldozatnak. Követendőnek igyekeztek feltüntetni a behódoló konformizmust, amely jól körülírható, előnyökben és kiváltságokban megnyilvánuló társadalmi ranghoz juttatta őket. Az elvtelenül behódoló tömegeken túl az Ábel-ág szereplői törvénytelen, jogtipró erőszakként látták a változásokat, és a történelmi jogfolytonosság mielőbbi visszaállításán gondolkodtak. Szenvedélyességgel lényegítették át elnyomatásuk összes keservét, miközben jóval több megvonást szenvedtek el, mint az Y másik szárán már távolodóban lévő felebarátaik.

Egyetlen állandó összekötő kapocs maradt az Y szárai között, amely már-már az összetartozás illúzióját adta: a hatalomhoz fűződő viszony, viszonyulás folytonos, kényszeres mértékű magyarázata, újrafogalmazása a közvélemény előtt. Olyan kötelező aktus volt ez, mint a reggeli tükörbe nézés. (Kevesen vallották meg utóbb, mit gondoltak magukról ezekben a keserves pillanatokban.) Mást sem hallottunk nyilvános lelkigyakorlatok, gyónások gyanánt: mekkora teher a hatalomgyakorlás, „a nép szolgálata”, hogy az önmagyarázó filozófia nyelvén fogalmazunk. S tegyük hozzá: azért a pusztulásra ítélt közösségek, a nemzet szolgálatától megfosztott, kiszorított, haszontalanná tett létezés sem lehetett könnyű.

Az új szerepvállalások az államszocializmus fekete-fehérre redukált erőterében apránként megélhető társadalmi szerepekké váltak. A történelmi idő megállíthatatlansága, könnyörtelensége aztán folyamatosan megtöltötte érzelmekkel, indulatokkal ezeket a szerepeket. Mind élesebben elkülönült a „győztesi” és a „vesztesi” magatartás. Árnyalatairól ezer és ezer kötetnyi, félve vagy burkoltan kimondott szépirodalmi alkotás született, hogy a filmről, színházról és a társművészetekről ne is szóljunk. S mind-mind valamely szegmentjében magában hordja a bűnös, pusztulásra ítélt nemzet vízióját, vagy éppenséggel az ilyen sors elleni tiltakozást, segélykiáltást.

Új csoportosulások, értékközösségek születtek, immár a Káin–Ábel-erővonalak mentén. Új alkotói, emberi ideálok épültek be a köztudatba. Ám az erőltetett, általánosnak feltüntetett vélekedéssel ellentétben, ezek az emberképek, viselkedésminták nem ugyanazt jelentették az ország egésze számára. Elég neveket sorolni, és képek, képzettársításokat eredményező színek tolnak elénk. Érzések ébrednek bennünk, és vérbőséget okozó indulatok. Aktivizálják képi és érzelmi emlékezetünket. Sarkadi Imre, Soós Imre, Hajnóczy Péter, Latinovits Zoltán, Domján Edit...

Az államszocializmusban felnövekvő új nemzedék már e torz erőterben, a hamis tudat kultúrájában szocializálódott. Az asszimiláló hatások, mint a levegőt telítő, bódultságot, tompaságot okozó mételey, megfertőzték érzéseinket, alkalmatlanná tettek bennünket az árnyalt értékítéletre, jó és rossz szétválasztására.

Az egypárti hatalom felnevelte utánpótlását, melynek Káin-személyiségű tagjai már alanyi jogon tartották jussuknak a hatalomhoz tartozást. Vezetői magatartásuk nem tartalmazta a lelkiismereti kétely szikráját sem. Gondoljunk miniszterelnökünk habitusára, és ismerjük el a szocialista pártiskolák hatékonyságát.

A szellemi vonulatok, értéksszerveződések tagjai összetettebb énképet mutattak. Az Y lefelé mutató Ábel-ágán az ellenállást vállaló alkotók személyisége karakteresebben rajzolódott ki, ugyanakkor művekben, kivált életművekben mindez nem realizálódhatott. Ezért ezen alkotók társadalmi szerepe javarészt kimerült az ellenállásra buzdító magatartásban, valamint a cenzúran szerencsésen keresztül vitt néhány munkában.

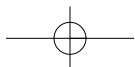
Az Y felfelé mutató Káin-ága a hatalommal való megbékélésben látta a mesterségbeli sikeresség, az egzisztenciaépítés zálogát. A politikai önalárendelés kultúrpolitikai támogatottságban kamatozott. Ez persze kevés lett volna az eredeti hang megütése nélkül, amely általános figyelmet keltett a szellemi életben, s amely szintén egy lehetséges módját kínálta a túlélésnek. Vagy az együttélésnek? Kinek-kinek a maga olvasata az érvényes.

A kultúrpolitika éppen az asszimiláló törekvéseknek megfelelő tudatformáló hatásokat, stílusjegyeket méltányolta a posztmodernségben. A szabadság illúzióját keltő sokszólamúság mögött megbúvó morális semlegesség attitűdjét. Amely szégyelli a személyes érzéseket, intimitásként kezeli, s azt gondolja felőlük: a külvilág nem értheti, legföljebb kicsúfolhatja őket. Dacos, félelem szülte elutasítása mélyebb-bensőségesebb emberi kapcsolat lehetőségének. Lám, lehet és érdemes élni, alkotni a legabszurdabb körülmények közepette is. S a magával meghasonlott, külső kontrollossá tett, érvényesülni akaró, az önpusztító lázadásból nem kérő human értelmiség számára követendő modell lett. Annál is inkább, mert egymásra épülő munkákkal, életművekkel szolgálhatott.

A posztmodern trend nem fáj a hatalomnak. Tandori Dezső, Esterházy Péter, Nadas Péter éppen a társadalmi-történelmi súlytalansága okán válhatott fajsúlyossá. Társadalmi szerepük, mivel maszk, jelmez volt csupán, a diktatúra örökkévalóságának lehetőségét kínálta.

A nyolcvanas–kilencvenes évek fordulójára a szellemi élet mindinkább győztesek és vesztesek gyűjtőtáborává vált, miközben a felsőbb hatalom léte, a függőségi és alárendeltségi viszony továbbra is az összetartozás érzetével áttatott. A Káin-ág szereplői mind több előjogra tartottak igényt, s vettek természetesnek. A hatalomközelség érzése átjárta az egyéniségüket, bár még nem érlelődött magatartássá. Kifizetődőbb volt meglapulni.

A közéletben árnyéklétre kárhoztatott Ábel-ág a feltétlen igazság birtokosi érzetével vigasztalódott. Egyként mért érzelmekben és gondolatokban. Miközben őket is óhatatlanul megérintette, hatása alatt tartotta a hatalmi mentalitással telí-

tett társadalmi erőtér. Mindennapos félelmeik, rossz érzéseik, balsejtelmeik beidegződésekké váltak. Anélkül, hogy tudatában lettek volna, a mentális, cselekvő énrészük nem állt, nem állhatott egyensúlyban az igazságszéményükkel. Énjükhöz, ki nem teljesedett emberek módjára, nem tartozott hozzá a letisztult, következetes cselekvések, megnyilvánulások gyakorlata. Magában rejtette a belső egyenetlenség, a következetlenség, a hiszékenység rossz döntésekre bíró zárványait.

A túlélés érdekében kialakított mimikrik, kettősségek még fenntartották a Káin-Ábel-modell ágai között az átjárást, ám a külső hatalmi nyomás megszűntekor, a politikai rendszerváltozás első hónapjaiban egyszeriben működni kezdtek, generalizálódtak az addig elnyomott vagy uralt érzelmek, indulatok. A súlyos és kevésbé súlyos történelmi vétkeket, bűnöket fedő félelmek éppúgy, mint az üldözötként állandósított szorongás. Az átnevelés folytán akár a személyes emlékezetnél régebbi időig visszamenően is.

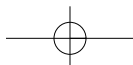
Éppen a kimondhatósága pillanatában foszlott szét, vált semmissé a kimondható igazság értéke. A félelem kezdett el beszélni a közszereplőkből a számonkérés és a düh által is. A megváltozott hangnemre a legérzékenyebben a legmélyebb történelmi fájdalmakat magukba temetett egyének reagáltak, lássuk őket az Y bármely szárán. Visszatetsző azok számára lehetett az indokolatlannak tűnő hanghordozás, akik nem tudtak vagy nem akartak azonosulni ezen létező fájdalommal.

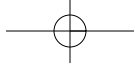
S ahogy már szó esett róla: erre a félelemreflexre épült rá szemfényvesztő gyorsasággal a mesterséges hangulat- és pánikkeltés baloldali taktikája. Amely inkvizítori színben tüntette fel a keresztény értékiségre hivatkozókat, illetve még embertelenebb módon, lehetséges áldozatként a zsidó nemzetrészt. S amely mesterkedés rendre a gyűlölködésbe belehergelt feleket tette meg a hangulatért felelős bűnbaknak.

Az Y két szára egyszeriben élesen kirajzolódott. Megszűnt az átjárás, a kommunikáció is jobbára az átkiabálásra szorítkozott. A hatalmi ág jelesei: posztmodern írók, baloldali filozófusok és újságírók, csakúgy mint szövetségeseik, az MSZMP-s múltból éppen kimosdó politikusok szemmel láthatóan nem tudtak magánemberként mit kezdeni közszereplőként megteremtett valóságukkal. A régi mimikri mit sem ért, az új még kialakulóban... Lázasan fogalmazták egyéni sorsokból összefonódó múltjuk vállalható árnyalatát. Kizárólag az egymáshoz tartozás megerősítése által érezhették magukat ismét, továbbra is biztonságban. A hasonló szocializáltságú új média vonzásában találták meg a helyüket. Egyetlen mentsvárak az utóbb kínkeservvel kiötlött „abszurd harmónia” lett.

Az alárendeltségi érzést, a vesztés magatartást a személyiségük mélyrétegeiben magukkal hurcoló Ábel-ág szereplői, a keresztény-nemzeti oldal képviselői az első szabad választáson aratott győzelem tudatában politikusaik gondjára hagyták a kormányzati munkát, és a demokrácia intézményébe vetett naiv hittal szétszéledtek. Ki-ki kereste helyét a megálmodott, sokszínű jogállamban.

A balliberális politikai elitnek kizárólag hasznot hajtott a posztmodern irodalom simulékonyága, olykor talán akaratlan szolgálata, végtére is ők lennének

a hierarchizáló felek. Ellenben az íróknak, esztétáknak, szerkesztőknek, a tágas holdudvarnak a vártnál kevesebb nyereséget hozott a rendszerváltozástól az ultraliberális hatalmi labirintus felépültéig, a belső gyarmatosítás befejeztéig eltelt szűk hús esztendő.

Több szegénylősen titkolt presztízsveszteséget elszenvedtek, amely veszteségek fájdalmát Kertész Imre Nobel-díja is csak ideig-óráig tudta tompítani. Egyrészt, mert a *Sorstalanság* identitásgyökerű munka, ezért aligha tekinthető posztmodern műnek, másrészt mert a posztmodern nagyságok sem örvendeztek felhőtlenül e meglepetésszerű díjnak. Hiába, az önimádat édestestvére a féltékenység.

A tekintély- és befolyáscsökkenést, az olvasótábor megcsappanását az ultraliberális hatalmi labirintus egyre erősödő asszimiláló folyamata idézte elő. Az az őrlőmalom érzéketlenségű és eltökéltétségű értékmorzsoló módszer, amely szó szerint felmorzsolta az irodalmi mezőny nagyobb hányadát. A versek, prózák, lidérces látomás, mindinkább hasonlítani kezdtek az érzelmektől megfosztott, szürke szövegképződményekhez.

Ettől a trendbe bebocsátást követelő szerzők persze nem váltak mintegy varázsütésre posztmodern lényekké. Megjárták ugyan az őrlőmalom gyomrát, de hát ha maradt még a zsebükben a közösség- és felelősségérzet termékeny magvaiból... Elfogadó gesztust különben sem enged meg a szűkös költségvetés.

S a posztmodern szellem jeleseinek cselekedniük kellett. Kapóra jött Döbrentei Kornél szerencsétlen kicsengésű kijelentése. A bevált önvédő manővert alkalmazták.

Antiszemitizmus dúl a Magyar Írószövetségben!

Kitört a hisztéria a maga megszokott forgatókönyve szerint: napilapok, rádiók, televíziók, hetilapok... Elemzések, értelmezések, odamondogatások. Viszály- és gyűlöletszítás minden közéleti síkon. Hiénamosolyok, fogak csikorgatása. S a messze hangzó perpatvar leple alatt erkölcsi győztesként lehetett kivonulni az írószövetségből.

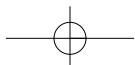
Az áldozó rítus olyannyira a sztereotípiák és előítéletek csapásán halad, hogy közelében helye sincs a józan észnek, belátóképességnek. Áldozattá válik az is, aki a békítő értelem nevében szót emel. Mert a rítus csupán az áldozat, az áldozatok veszte által töltheti be ünnepélyes szerepét.

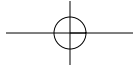
S hozhat nyugalmat a következő alkalomig.

A balliberális elkötelezettségű posztmodern közösség a gyűlöletreflex mozgósításával csupán újabb haladékhöz jutott. Ugyanis egészséges önazonosság meghatározója nem lehet történelmi sérelem. Nem függhet folyvást külső ellenségképtől. Kivált ha a képzelt ellenség már náluk is meghurcoltabb.

Az önvizsgálatot elodázták ugyan, előbb-utóbb mégis kénytelenek lesznek szembenézni vele: az ultraliberális típusú asszimiláció olyan agresszív és összetett folyamat, amely széttzilleszt a bomlasztó felet is. Ha nem szervezett közösségként, akkor majd egyénekként. Érző énje legkényesebb oldaláról.

Sorsuk a testvérgyilkos Káinéhoz válhat hasonlóná, akihez így szólt tette után az Úr: „Mikor a földet míveled, ne adja az többé néked az ő termő erejét, bujdosó és vándorló légy a földön.”

VIII.

GÚLÁK ÉS FORDÍTOTT GÚLÁK

Az írószövegség – újabb magyar létabszurd, nem érdemes számolni őket – az államszocializmus legsötétebb idején mutatta a legszorosabb egységet. Összetartó erejét éppen a hatalom elleni közös dac szolgáltatta. (Eltekintve néhány tucatnyi, a nevetségesség szintjéig elkötelezett tollforgatótól.) Azon hatalom elleni dac, amely hatalom a felügyelhetőség, az asszimilációs elképzelések érdekében gyömöszölte vagy engedte tömegszervezetbe gyömöszölni azokat a szellemnagyságokat, akiktől mint érték-szilárd, tetterős, tömegmozgató erejű alkotóktól tartott. Hogy aztán szép lassan, jóformán észrevétlenül semlegítsen a középszerűség által.

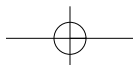
Figyelmen kívül hagyva a különböző irodalomtörténeti megközelítéseket, szigorúan a lelki egész szemszögéből vizsgálódva, három meghatározó, karakteresen eltérő irodalmi kort érdemes megkülönböztetnünk a hozzájuk köthető, rájuk leginkább jellemző írói mentalitással, szerepvállalással. Az első, évszázadokban mérhető, egyenetlen szakasz, amely minden történelmi tehertétel dacára mégis szerves fejlődést mutat egészen az ezerkilencszázötvenes évekig. Ezen időszakokban az írók személyisége teljes mértékben fedte, fedhette az egójukat. Műveik a személyiségük csorbíthatatlan, tudatos kiterjesztéséül szolgáltak. Markáns, maszkulin, értékhordozó közösségi szerepet töltöttek be. Balassi Bálinttól Kemény Zsigmondon, Mikszáth Kálmánon keresztül Illyés Gyuláig határozott, egyenes vonal húzható. Alkotói és emberi meghatározójuk a megalkuvást nem tűrő véleményformálás volt. Műveik értékét, esztétikai árnyalatait a személyes képességeik egésze határozta meg.

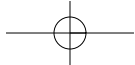
Az ezerkilencszázötvenes évek, azaz a szervezett társadalmon belül, annak is minden lehetséges fórumán, a tömegkommunikáció által megerősített, tudatos ideológiai hadviselés beköszöntének idejétől az író egója rejtőzni kényszerült. Az alkotásaik nem képviselhették emberképüket a maga teljességében. Csupán annak a megegyezés, beletörődés által elsatírozott árnyát közvetíthette. (Ez a személyiségekben belül létrejött kettősség, szakadás eredményezte javarészt, most nem csupán írókról, hanem a magyar szellem egészéről beszélve, a rendszerváltozást követő társadalmi szintű és méretű tudathasadást.)

A harmadik korszak a kilencvenes évek, a közéleti harsányság, a médiavilág kezdetétől, a széthullás bekövetkeztétől dátumozható. Az én és az alkotói én mutathat bármilyen viszonyt, akár teljesen el is szakadhat egymástól; mindez már jóformán csak az alkotó számára kérdés. S kizárólag akkor tét, ha mind magát, mind a közönségét meg akarja becsülni a teljes értékű létezéshez méltó hangütéssel.

A többszörösen és több dimenziójában is megosztott társadalomnak legföljebb a vágyai szintjén formálódnak még új emberképek. A lármás, erőszakos és ostoba tömegkommunikáció, a média, a reklám, a trendek, a mennyiségelv fogalmazza meg az ideálokat. Nem kis mértékben a szellem embereinek kisebb-nagyobb áruulásai következményeképpen.

Ennek megfelelően a megélhetésünk bizonytalan, az önértékelésünk kételyekkel terhelt, a közérzetünk pocsék. Társadalmi szerepünk megszűnőben, tekintélyünk

úgyszintén. Megbomlott belső rendünk kisugárzik a munkáinkra. Külső kontrollók, sikerfüggők vagyunk. Annak is a rosszabb fajtája: az olvasói elvárások határozzák meg az írókat és művészt. Művészt? Munkáját. Az egyedül elfogadott írói trend sikere éppen az érték- és önfeladásban rejlik.

Alkotói, emberi összetartozásunk az írószövetségen belül továbbra is látványosan.

A posztmodern trend kiválása szükségszerű és elkerülhetetlen volt, inkább csak az indulattal terhelt módja keltett visszatetszést. Mert a szereplők önálló, értékelvű, megokolt döntés helyett hisztériás, labilis természetükre hagyatkozva cselekedtek.

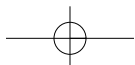
Egységes fellépésük viszont ismét bizonyította azt a József Attila Körös múltra visszatekintő, Vitányi Iván-os szervezethez, amely oly hatékonyra teszi a közepszerűségüket. Arról a pártállami időktől a marxi-lenini ideologizáltságú kultúrpolitika részeként máig fölépített, leginkább gúla alakjában elképzelhető hierarchikus rendről beszélek, amelyhez a hatalomfélő, siker- és érvényesüléselvű mentalitásukkal, a kisebb féltékenységi jelenetekkel eltekintve valamennyien: ideológusok, esztéták, kritikusok (másod- vagy főállásban olvasóközönséget szervező, agymosó egyetemi tanárok), valamint a szerkesztők és a termelést végző szerzők maradéktalanul alkalmazkodnak és ragaszkodnak.

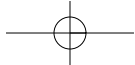
Olyan egységet védő merev, egyirányú viselkedési, viszonyulási szabályozást kell ezen összetartozás mögé elképzelnünk, amit mondjuk a vízvezetékrendszerbe beiktatott visszacsapószelep képvisel fertőzésvédelmi okból: szabad áramlást engedélyez az ivóvíznek a fogyasztók ezrei felé, ám visszaáramlás esetén azonnal lezár, fenntartva az egyirányú áramlás kizárólagosságát... Milyen közvetlen, barátságos egyén X., gondoljuk, amikor kéréssel fordul hozzánk, vagy éppen kap valamit. Aztán értetlenül állunk az orrunk előtt becsapódó vagy ki sem nyíló ajtó előtt, amikor mi kopogtatunk. Mintha a megdobnak kővel, dobd vissza kenyérral mondás erkölcsnemesítő igazát gyakoroltatnák velünk folyton és önfeledten. A szabadelvűségen ők is csupán azt értik, amit a hasonló személyiségű és szocializáltságú balliberális politikusok: joguk van ugyanazt ugyanúgy megtenni, mint a pártállami időkben.

A gúla a felfuttatott szerzőknél csúcsosodik, alattuk helyezkednek el az őket népszerűsítő esztéták, kritikusok, lejjebb a derékhad. Mindenkinek jut, ha más nem, morzsák a közös dicsőségéből. S ki-ki, ha ügyesen és fürgén mozgatja a „szelepet”, ezen felül is szerezhet a tágabb közösből.

Ezzel ellentétben az írószövetség maradék, bár többségi része a hagyományoknak megfelelően, szervezetként fordított gúlát mintáz. Miképp is lehetne ez másképp, amikor jellegzetesen szocialista mintájú gyűjtőszervezet. A modern létezés sodrában minden ereje kimerül önnön vegetatív szintű létfenntartásában. Az életre segítése idején, az egypárti kultúrpolitika részéről, alighanem ez is volt a távlati cél.

Az értékegész, felelős énnel bír, haladó szellemiségű szerzők, szerkesztők, kritikusok számára a túlduzasztott közösség leginkább cipelendő teher. Az a közös-

ség, amelynek nagyobb hányada csupán a társadalmi rangért tart velük vagy csatlakozik hozzájuk. Az előnyökből, juttatásokból elsőként kívánnak részesülni, ám külső nyomás, támadás esetén gyáván és elvtelenül meghúzzák magukat.

A mindenkori vezetőség az államszocializmusból hozott megszokás révén mennyiségben gondolkodik, az arányok és a minőség ellenében. A szövetség erejét a taglétszám után kívánja meghatározni, míg minőségét a nagyjai által. Azon nagyjai által, akik viszolyognak a közepszerűségből fakadó gyávaságtól és elvtelenségtől, ezért többségükben távol tartják magukat a szervezettől.

Életművük belesikkad a szürke tömegtermelésbe. Küldetésük nem teljesítheti célját.

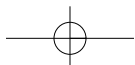
Ákárcsak szellemi bázis híján a jobboldali pártok többsége. Eszünkbe jut-e vajon, amikor az életben maradáshoz szükséges alamizsnáért rimánkodunk, és megszólítjuk a parlamenti képviselőinket, hogy miért maradt az MDF, az FKGP, a KDNP, a MIÉP megfelelő mértékű értelmiségi támogatás nélkül? Miért nem tudta egyik párt sem kiépíteni az országos hátterét, miért nem találta meg a kötődési szálait? De ugyanígy híján marad a humán szellemiségnek számtalan elszigetelt, kisebb-nagyobb civil közösség is. S az űrt, jókora vargabetűvel, kitöltik a televíziók által kínált egydimenziós, eszményített emberképek.

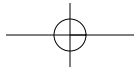
Utóbb ugyan, mint a forralni feltett, időközben megsavanyodott tejet, utolsó önvédő reflex gyanánt, összerántott minket az élni akarás a Fidesz körül. Ám a keresztény-nemzeti gyökerű humán értelmiség azóta is ugyanazzal a magatehetetlen sóvárgással várja a megváltását. Ha nem lennének titkosak a parlamenti és a helyhatósági választások, sokuk a szavazati jogával sem merne élni. Mintha csak titkon, közvetítők által lehetne beleszólásuk önnön sorsukba. Pedagógusok, hivatalnokok százezrei élnek megfélemlítésben. Munkáltatójuk, az önkormányzat kezében a megélhetésük, s ők úgy gondolják, ezzel együtt a sorsuk is. Erősebb az öncenzúrájuk, mint a pártállami időkben.

Az élettörténetük nem hollywoodi forgatókönyv szerint íródott. Nem supermanek alakítják a szerepüket. Harrison Fordot kifosztva, összetörve, pszichiátriai kezeltként vezetnék el erről a küzdőtérrel. De a posztmodern kedvencek sem viszik közelebb őket a sorsukhoz. Velük csupán somolyogni lehet a könyvlapok fölött, kuncogni a hatalom fonásáigain. Amely hatalom ettől még ugyanolyan szenvtelenül felhasználja őket a saját céljaira.

Az ezredfordulón a jobboldali gyűjtőpártnak még számos kisvárosban, városban nem volt alapszervezete, saját irodája. Vésztőn, a *Sárréti sors* írása idején névtelen levelekkel, telefonhívásokkal, utcai odasugdosásokkal kérleltek az emberek: még ezt mondjam el, még...

A *Békés Megyei Nap* kulisszái mögött szívós közelharcot folytattam az egyébként szociográfiát is publikáló főszerkesztővel egyetlen tényérnyi nyilvánosságért. Kénytelen-kelletlen megadta: az olvasói rovatban. Külső nyomást gyakorolhattam a vésztői vb-titkárból lett polgármesterre, hogy az önpropagandára használt önkormányzati lapban engedjen teret a lakossági véleményeknek is. Két-három pengéváltás után a fogalmazói, beszédírói (a polgármester ugyanis, nem ritkaság, csak

a politikai magyart beszél) végül mi mást tehettek, engedtek. Ott várta a *Vésztői Újság* szűztiszta oldala a megszólalásokat. S gondolom, a háttérben, kiköszörült herélőkéssel a jegyző a megszólalókat. Persze hogy magamra maradtam.

A képviselőtestület közösen tanulmányozta a *Napi Magyarországnak* megjelent, a könyv címadójaként szolgáló részletet. Följelentsenek? Verejtékes ülésüket követően úgy döntöttek, nem kívánatos számukra az országos nyilvánosság. Ma már a kertek alatt, Mágor-pusztán a népi írók szoborparkjával legalizálják falu- és magyarságpusztító tevékenységüket.

De nem csupán a községházán olvasták lázasan a soraimat. Fénymásolták, terjesztették faluszerte. A tsz-irodából ki kellett vinni a lapot a gépműhelybe, ahol felolvasást tartottak a távollátók kedvéért. A közeli kocsmában kézről kézre járt a postán beszerezhető egyetlen példány. Öreg kiscigányok lapogatták a hátam, és meghurcolt, munka nélküli, öngyilkosjelölt családapák.

Száraz M. Gyuri vendégeskedett akkoriban nálunk.

– Néha azért irigyellek – mondta.

Rendre eszembe jut Vésztő kapcsán, most is muszáj leírnom. Az elköltözésem napján mondta az egyik barátom, olyan pillanatot teremtve, hogy nem tudtuk hirtelen, sírjunk-e vagy nevéssünk:

– Kár, hogy elmész. Egyedül mertél ellenzéki lenni a faluban.

Szerkesztő barátom majdnem felöklelt a körúti kocsmá teraszán, amikor beszámoltam neki e valóban méltatlan kis mérközésemről, amelybe ugyancsak valóban magamat rángattam bele.

– Nem gondoltam volna, hogy lealacsonyodsz hozzájuk!

– Elragadott a hév.

– Ilyet nem szabad tenni. Az a dolgod, hogy írj!

A pincér, szemben a kocsiáradattal, sietős léptekkel közeledett.

– Innen most én is úgy látom. Otthon viszont... – mondtam helyet készítve az asztalon a söröknek – hárman akasztották föl magukat az utóbbi hónapokban. Akikkel nap mint nap szót váltottam. Már nem lehetett őket megközelíteni. Látam, hogyan szippantja be őket a körülöttük közönyből kialakult vákuum.

– olvastam.

– Tudod, hogyan mondják az ottaniak?

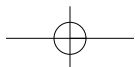
– ...

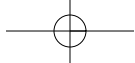
– Felkötötték a nyakkendőket.

A legkínosabb emlékeim, borzong át rajtam a gondolat, a barátaimhoz kötnek, mégsem módosított a barátságunkon. S ezen megállapításnak legalább akkora jelentéstartalma van, mint az előbbinek. Örömet feltenném a kérdést mindannyiuknak: miért fogalmaznak így a vésztőiek az önakasztás kapcsán.

Máig kísért egyik-másik könyvbemutatóm kudarca.

Sokakat már egy-egy, az elbeszéléseimből kiragadott részlet is sokkol. Hamar elkönyvelem magamban, mindannyian jobban járunk, ha oldom a hangulatot. Nagy bo-

hóc vagyok, ha akarom. Végül elajándékozom a kéznél lévő köteteket, hátha úgy szeretni fogják őket.

Karakán, mindig felkészült barátom a belső szétszóratottságban menten szét-tépte a jegyzetlapjait a hozzám intézendő kérdésekkel, miután végignézte az általam restaurált biedermeier bútorok fényképeit. Egy aranyos tónusú karosszék különösen elnyerte tetszését. Mekkora színe ez az életednek!, mondta. Nagyságára mi sem jellemzőbb, hogy menten széthullott tudatában a munkásíró képe. De nekem elment a kedvem a beszélgetéstől.

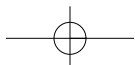
Az élehetlenségig merev gondolkodási sémák, viszonyulási sztereotípiák szerint zajlik az életünk. Nemrégiben, népes közönség előtt, a velem korú, szintén barátként számon tartott író társam intett meg, s velem együtt a közönségünket, akikről annyit írtam, mondván, hogy a mikroszociológiák ideje lejárt. Kísérletet tettem rá, hogy azonnal elmondjam pironkodás helyett: sosem tudtam és nem is akartam, hiszen bizonyára képtelenség is néprajzi, szociológiai kalitkát rajzolni közösségek köré a harmadik évezredben a tömegkommunikáció, a távközlés világában. Aki a szocializáltság szintjén gondolkodik egyénekről, közösségekről, ha a befolyásolhatóságuk irányából, fölényesen közelít hozzájuk, aligha különb hatalomvágyó politikusainknál.

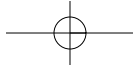
A *Puszták népe* attól oly szívbe markoló, hogy a szocializáció, a zárt egység mögött Illyés pontosan megmutatja a rezdülésekből, gesztusokból, alkalmazkodásból, tűrésből, tudásból és ragaszkodásból összegyúrt embert. Aki a belső viszonyrendszer, az összetartozás megélése által teljesedik ki egyénként. Illyés számtalan átfedés lehetőségét tartja elénk más hagyományú, más érték- és szokásrendű közösségekkel kapcsolatban. Egyszerre avat be az általános emberibe és az egyedibe.

Ez lenne az az írói többlet, amelytől retteg a politika, mert míg a társadalomtudósok kutatási eredményeit magától értetődően felhasználja befolyásolásra, miközben közalkalmazottként alárendelti viszonyban tartja őket, addig az írói szabadsággal szemben védtelen.

Talán utoljára kedvetlenített el azon az estén a lesajnálás. Már a munkáimat is magyarázni kényszerülök?... A szociográfiák előszobák is egyben. A *Sárréti sors* megelőzte a *Csaposok, cselédek, csavargók* novelláit. Az utóbbi kötet karcsúbb a terjedelménél fogva, mérsékeltebb és visszafogottabb a hanghordozást illetően, mégis többet elmondhattam általa. Az olvasók a szociográfiát, a szakma a novellákat kedveli... A *Mennyien kévsze szabadultak* kisregény hőse a panellét és a modernizáció nyűgét hurcolja magával falura, ugyanakkor egy véletlen folytán kénytelen átélni a hús-vér, valamint a médiával közötte nem csekély különbséget. Amely élmény döntő hatást gyakorol a további életére.

Utólag az ellehetetlenítésünkre szövetkezett ellenfelet igazolják a büntetlenül ránk mérhetett csapások?... Magyarázkodnom illenék, hogy a könyveim csak látogatást élhettek, mert a posztmodern értékbizonyosság egyszer sem vette föl őket a könyvhét hivatalos programjába? Hogy éppilyen gondosan távol tartanak a közszolgálati rádiótól, televíziótól, ahová már szintén régóta nem is vágyom? Hogy... De nem teszem. Mindannyian tudjuk, a mentalitásom nemkívánatos társadalmi szinten.

Ám a posztmodern tudatformálók aligha érthetik: a belső megrendelésre kiteljesedő életmű megtisztulással, megnyugvással jár. Ahogy a megértés elfogadással. Vagy annak morális akadályá esetén, tudatossággal. Siker- és anyagi függőség nélkül.

Mióta hazaértem, úgy gondolom, most kezdődik csak a munkám érdemi része. Az összegzés által.

IX.

A HARMADIK DECENNIUM

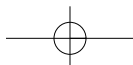
A rendszerváltozás nagy ábrándjától majd' húszesztendő hátrálással sikerült vert, már-már kilátástalan helyzetbe sodorni magunkat. Az örökös önigazoló magyarázkodás helyett illene végre elismernünk: minket is terhel felelősség, hogy idáig jutottunk. Nem takarózhatunk folyvást a múlttal, az Ábel voltunkkal, a befogadó missziókkal. A jóhiszeműségünk pedig különösen kétes érték az ultraliberális hatalmi labirintus aljasfarkas-törvények mozgatta miliójében.

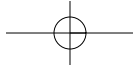
Életerős szellemi közösségek csak az írószövetség hagyományos működése ellenében jöhetnek létre. Erre a feladatra, vagyis a talpukon álló „gúllák”, a modern társadalomban hatékonyan működő modell felépítésére az önálló gazdálkodó szervezetként is működő, anyagilag megerősített folyóiratok lehetnek képesek. Ilyen műhelyek már a szellem embereihez méltó létezés alapjául szolgálhatnak. Mely értékközösségeket morális rendezőerők tartanak össze és visznek előre, a megalkotott művek, az együttgondolkodás ereje által. Legyen a cél esztétikai vagy tágabb, bátrabb, érettebb küldetés.

Mindannyiunk számára köztudott: a díjazási és ösztönzési rendszer, a mérhetetlen szegénység érzetét felerősítve, meglehetősen ellentmondásos. Jobbára csak ellenérzéseket és feszültséget szül. A posztmodern trend a magyar irodalom egészére, klasszicizálódott értékeire támaszkodva növeli tekintélyét, valamint támogatói körét, míg a hagyományokhoz, maradandó értékekhez valóban kötődő, ismeretlenségbe taszított szerzők szenvedik el a belterjessé válásból származó hátrányt, a társadalmi leértékelődést. A kirakatba tett, posztmodern alkotói emberkép folyamatosan távolítja tőlünk a közönségünket. Ugyanúgy a lehetséges támogatókat, akik úgy gondolkodnak felőlünk, hogy magunk is a civil lakosság asszimilálására szerveződünk, s jól élünk e méltatlan vállalkozásból.

Az állami támogatás tekintetében sem vigasztalóbb a helyzet. Ellentétes értékrendű kurátorok mondhatnak ítéletet a munkáinkról, és ezzel együtt a személyünkről, akár évekre, évtizedekre ellehetetlenítve vállalásunkat... Ilyen abszurditással még gyerekközösségek sem lennének hajlandók együtt élni. Minket pedig, ha fogcsikorgatva is, összetart valami beteg, álhumán érzés, melynek egyetlen kicsengése: lám, kitartunk minden megaláztatás, minden arculcsapás ellenére.

Magánemberként termékeny, előremutató kapcsolatot ápolok a környezetemmel. Nem okoz nehézséget az évenkénti két írótábor megrendezése egy tehetősnak jóindulattal sem nevezhető faluban. Nem várunk állami támogatást, és ennél

többre is képesek lennénk. Meggyőződésem, hogy másutt is vannak ilyen vendég-szerető, áldozatkész, együttgondolkodásra kapható emberek. Ám ha nem megyünk közénk, nem ülünk az asztalukhoz...

Az, hogy írói megítélésem milyen, felmérni sem tudom, nem is érdekel. Soha fel sem merül a hivatásom kérdése. Magam pedig, szégyenemben, szóba se hozom mondjuk a könyveim támogatása ügyét. Tehetős ismerőseim pedig abban a hi-szemben forgatják az ajándékba rendszeresen megkapott példányokat, hogy irigy-lésre méltó a sorom.

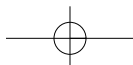
Nem gondolom, hogy a társművészetek támogatottabbak lennének, legföljebb arányosan, a költségigényességükhöz mérten. A tudományos intézetek helyze-te hasonlóan reménytelen. Az oktatási rend... Gyakran szóba kerül, hogy a Fidesz-nek, úgymint utolsó végvárunknak, nincs kultúrpolitikája.

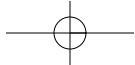
Zavarba ejtőbb a helyzet. A Fidesz politikusainak nincs népi gyökerű, nem-zettudathoz kötött, jól körülírható kulturális identitásuk. Amely hiányosság, ahogy azt éppen a velük kapcsolatos tapasztalataink mutatják, felnőtt fejjel már legföljebb tudati szinten, szólalom által, valamint a viselkedés terén, színleléssel pótolhatók.

Ezen felszínes kompenzációk persze mit sem változtatnak a tragikus tényen, hogy nem épült be a személyiségük egészébe. S e kulturális önazonossághiány folytán csorbát szenved az értékrend egésze is. Nem súlyozódik, nem árnyalja az egyén morális, emocionális összképét. Ekként lesz meghatározója az ítéletei-nek, döntéseinek. Károsan befolyásolja, leszűkíti irányukat éppen ezen kultúra rovására. Aránytalanul tág teret enged a hatalomelvű gondolkodásnak.

Mindez a kettős állampolgárság kérdésében kiírt népszavazás kapcsán vált egy-értelművé. A józan hazafias érzés mozgósítása, amely érzés minden sikeres nemzet sajátja, teljesen kimaradt az egyébként is vérszegény kampányból. A hideglelést keltő, nyögvenyelős megnyilatkozások önfeltáróbbak voltak minden nyílt vallomás-nál. Magam nem csupán tehetetlenséget éreztem ezen hozzáállás mögött, hanem kényszeredettséget is.

S valóban, honnan tudhatnánk, mennyi kisebbségérzet tapad ezen értékhiá-tusra, melyet olykor látványosan túl is kompenzálnak... De csínján kell bánnunk a személyes kritika bármely formájával annak tudatában, honnan indultunk el ma-gunk is a nyolcvanas–kilencvenes évek fordulóján. Ha felidézzük Orbán Viktor akkoriban mutatott liberális, egzaltált emberképét, megállapíthatjuk, nagy utat tett meg, közel száznyolcvan fokok fordulattal. Az éles szemmel felismert hatalmi űr vonzotta, vagy valós és mély személyiségfejlődésen ment keresztül, azt inkább a környezetében élők tudnák (ha akarják és merik) megmondani. Amit mi láttunk, s általában a Fidesz vezető politikusairól tapasztalunk, így is jóval összetettebb és összeszedettebb emberkép, mint balliberális riválisaiké, akik számára legföljebb el-vetendő teher az összetartozás alapjául szolgáló, nemzeti alapokon nyugvó kultu-rális tudat. Hogy mennyi ebből a szilárd belső meggyőződés, újabb kérdés, me-lyet a jelen helyzet szerint sokkal inkább a riválisaik belső értéke, illetve azok jól

vételezhető hiánya válaszol meg. A kérdés ezáltal úgy módosul, mit gondolnak ezen emberi és politikusi fejlődésről a más értékek szerint szavazók, valamint az elbizonytalanított, a szavazati jogukkal élni nem kívánó honfitársaink.

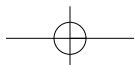
Mélyreható, szétszágú társadalmi problémává attól terebélyesül e kulturális értékhiátus, hogy a jobboldali politika nem képes miatta távlatos, összehangolt, mozgósító erejű alternatíva felvonultatására. Magukat a kialakult, mondhatni megkövült válságócokot nem megfelelő nézőpontból vizsgálja, vagy éppen nem kezeli súlyával, szemet huny fölöttük. (Ez egyben a kulturális értékhiátus leginkább tetten érhető folyamánya: ahol a legnagyobb érzékenységet kellene tanúsítani, ott rendre a közöny és a nemtörődömség jelei mutatkoznak.)

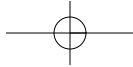
Viselkedésszintű változás istentiszteletre járni, kapcsolatot ápolni a történelmi egyházakkal. Emberibb, keresztényibb tett volna húsz esztendő távlatából megbocsátó politikai gesztust gyakorolni az államszocializmus haszonélvezői irányába. A fenyegetettségérzés talán a legnagyobb (ellen)szavazattermelő honpolgári érzet. A lakosság jelentős része már amúgy is régen megbocsátott, hiszen mély megalázatottságában képtelen is gyűlöletben élni. A megbékülésre alkalmatlan politikusi miatt kénytelen tovább vezetelni – az egykori bűnösök helyett.

A kisgazdapárt széttöltése óta a megváltást váró mezőgazdasági területekről nem csupán a szavazatok kétharmadát kellene rendre begyűjteni, hanem végre az értékén megbecsülni a kárhozatra ítélt többségi országrészt. A kultúrájával, a vágyaival, az élni akarásával együtt.

Aki megtapasztalhatta a Torgyán József személye körül összpontosuló példátlan várakozást, máig megmondhatója, milyen hatalmas energiák szunnyadnak, mindannyiunk vesztére, az agráriumban. (A megbuktatott kisgazda pártelnök személyével nem kívánok foglalkozni, mert nem tudom megítélni, milyen emberképet mutatott volna, ha nincs kitéve az ellene hangolt média állandó, célzott zaklatásának. Mit tegyünk, ha a magyar ember is hajlamos egyetlen személyhez kötni önnön sorsa számtalan szálát?... Az új magyar média természetrajzaként is leírható az az országos hajtóvadászat, amely Torgyán József pártelnök ellenében folyt. A „kürtjelet”, emlékezetem szerint, Esterházy Péter adta meg egy publicisztikájában, akinek éppen elég, bár gondolom kellően mélyre hantolt, ellenérzése lehetett a privatizációval kapcsolatban. De elegendő szó esett már a liberális médiahengerről... A kisgazdapárt lefejezését, széttöltését, a mezőgazdaság elmaradt modernizációja, valamint a két, azóta orrhosszal elvesztett parlamenti választás tudatában ki-ki eldöntheti, mekkora a tétje az írói, újságírói megnyilvánulásoknak s azok fogadtatásának. Utóbb, ugyanilyen lelki nyugalommal, csak más csomagolásban, megvállhatjuk akár a tulajdon apánk besúgói múltját is. A gyorsan felejtő közvélemény úgysem fogja számon kérni a következetlenségünket, kivált ha folyvást következetlenségek között kényszerül élni.)

A kulturális önazonosság hiánya és zavara távolít bennünket az önkontroll gyakorlásának lehetőségétől. Attól a belső szabályzóerőtől, amelynek megléte esetében az egészséges ember cselekedetei kapcsán azt mondjuk: helyesen működnek érzései, helyén az esze. Ezen ismeret- és tudásalapú érzések nem egy esetben szüksé-

gesebbek lennének a politikai válsághelyzetek kezelésére, mint az unalomig hangoztatott anyagi források. Ilyen érzéketlenség folytán a jobboldal kénytelen jóformán teljesen földadni a volt szocialista iparvárosok félmillió szavazóbázisát. Mert valós ismeretek híján nem képes meglátni bennük a kihasznált, cserbenhagyott, meghasonlott embereket. Megszólítani, párbeszédet folytatni velük?... Mi más lenne a humán értelmiség szerepe, többek között, mint ezen kapcsolatok táplálása? Az értékközvetítés.

Minden felmerülő kérdés kapcsán, olcsó refrénként, pénz után kiáltanak politikusaink. Mintha legalábbis a pénz verné az embert az emberverdékben, s nem fordítva. Ugyanígy a vágyainkat, a félve kimondott vagy elhallgatott szavainkat. Emiatt az érzéketlenség miatt legyintenek az elzüllesztett iparvárosok lakosai a nagypolitikára, mondván, egyik fél sem különb. S szavaznak a baloldalra konokul, megszokásból.

A Fidesz 2006-os választási kampányának egyértelmű kudarca szintén a téves helyzetelemzésből fakadt, és hasonlóan alacsony színvonalú kommunikációban teljesedett ki – vereséggé. A magyar embernek siralmas egészségi állapotát felemlegetni eleve kétélű vállalkozás, mert többnyire az egészségrombolást előidéző, idegőrlő bizonytalanságban leélt élete kudarcát juttatja eszébe. S borúlátó mentalitásával az elrontott múlt-ról mi másra, mint a még bizonytalanabb jövőre gondol.

Eleget utaznak a világban a politikusaink, látják, a tudatában vannak, már csupán felismerésre kéne érlelni: míg a fejlett országokban pirkadatkor és alkonyatkor milliók indulnak egészségőrző kocogásra, addig a magyar ember a kiskocsmá felé baktat, hogy közelebb hozza méltatlan élete lezárását.

Öneszmélésünk kezdete lehetne a felismerés és a belőle fakadó igény, hogy képesek vagyunk pótolni, kiegészíteni egymás gyengéit. Megerősíteni, elismerni az erőnyeinket. A megfélemlítés, az éheztetés, a mellőzés miatt még annyian kizárólag kudarcokban és negatívumokban hajlandók gondolkodni a közösség, a nemzet részeként. El sem merjük már képzelni, mire képes az egymást hatványozó emberi tudás és akarat.

Ily módon épülhetne föl a civil szerveződésektől a kulturális közösségeken keresztül a megújuló jobboldali politikai elitig az az értékeken és teljesítményen nyugvó, gúla alakú építmény, amelyet utóbb így nevezhetnénk: polgári Magyarország.

A hitehagyottak felszisszenését hallva csupán annyit tennék még hozzá: különben rövid távon a szó szoros értelmében kivégez, felszámol bennünket az erőszakossága, amoralitása révén életképesebbnek tűnő balliberális szerveződés. Márpedig így élnünk alig is érdemes.

Elpusztulni pedig gyalázat.

